

Arxiu optimitzat per veure amb Adobe Acrobat Reader.
[Descarrega'l aquí](#)

Dades CIP proporcionades per la Biblioteca de la UdG

CIP 904(467.13) AUG

Augé, Anna

Una vil·la romana a la Selva : Casa dels Moros o Cavorca I a
Sant Julià de Llor-Bonmatí / Anna Augé, Josep Mª Nolla, Josep
Casas. -- Girona : Laboratori d'Arqueologia de la Universitat
de Girona : Documenta Universitaria, 2020. -- 1 recurs electrònic.
Bibliografia
ISBN 978-84-9984-554-8

I. Nolla, Josep M. (Josep Maria), 1949- II. Casas i Genover, Josep
III. Universitat de Girona. Laboratori d'Arqueologia i Prehistòria
1. Sant Julià de Llor i Bonmatí (Catalunya) -- Arqueologia 2. Casa
dels Moros (Sant Julià de Llor i Bonmatí, Catalunya : Jaciment
arqueològic)

CIP 904(467.13) AUG

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat excepció prevista per la llei. Dirigiu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).

Correcció: Esteve Gràcia i Cano

© del text: els autors

© de l'edició: Laboratori d'Arqueologia, Història Antiga i Prehistòria de la Universitat de Girona

© de l'edició: Documenta Universitaria

© il·lustració de les cobertes: Jordi Sagrera Aradilla

Aquest llibre s'ha realitzat en el marc del projecte *Ager Mutabilis* II. La explotación del territorio de *Emporiae* y *Gerunda* durante el bajo Imperio romano y la tardoantigüedad. PID2019-105759GB-I00. Ministerio de Ciencia e Innovación.

Aquest llibre s'ha elaborat en el marc del Grup de Recerca en Prehistòria, Patrimoni Arqueològic i Antiguitat (2017 SGR 1688).

ISBN: 978-84-9984-554-8

DOI: 10.33115/b/9788499845548

Girona, 2020

ÍNDEX

El punt de partida inexorable: els precedents.....	9
Nous treballs d'excavació, noves dades.....	19
Descripció de les troballes	21
Seqüència estratigràfica	37
Proposta d'interpretació.....	39
Anàlisi del material arqueològic	43
Ofrena ritual.....	57
Consideracions generals.....	61
Bibliografia.....	67

EL PUNT DE PARTIDA INEXORABLE: ELS PRECEDENTS

Al costat mateix del curs del riu Ter es coneixen des de fa temps els vestigis d'unes restes romanes que, nogensmenys, han tingut poc predicament entre erudits i estudiosos. Certament, no ha estat fins fa pocs anys que han estat objecte d'interès i han entrat decididament en la bibliografia especialitzada (Nolla i Sureda, 2005, p. 129-140; Burch *et al.*, 2013, p. 420-422) (figures 1 i 2).

Es tracta d'unes ruïnes prou notables que no estan juntes sinó separades per un centenar i escaig de metres (figura 2). Una, anomenada can Cavorca o Cavorca II, es localitza en una esplanada molt a la vora del curs fluvial (figures 3 i 4). És una construcció només parcialment conservada, aparentment aïllada, ben obrada amb blocs menuts uniformes (*opus uittatum*) que va fer servir a bastament en la seva fabricació una quantitat notable de petits fragments de marbre blanc de qualitat i, molt probablement, de pedreres diverses que haurien de procedir, segons pensem, de material d'aprofitament (figures 4 i 5). El conjunt ha estat interpretat, amb tota versemblança, com un antic monument funerari que reproduïa una hipotètica *domus*, en aquest cas, la *domus aeterna*, o un temple, models ben coneguts un xic arreu, sobretot a partir del segle II en endavant. L'excavació efectuada i l'anàlisi d'allò preservat permetia deduir que era l'embolcall de les despulles dels diversos estadants, gent, no cal dir-ho, socialment important i ben situada (Nolla i Sureda, 2005, p. 134-140, figures 5 a 11) (figura 6 a 8). S'orienta segons els punts cardinals i essent de planta rectangular a partir d'un eix longitudinal nord-sud, amb l'accés situat, versemblantment, a migdia. La construcció conserva en bastant bon estat la paret occidental d'un bon carreuat d'*opus uittatum*, de blocs bastant uniformes, no pas iguals, allargassats, conformant filades d'entre 9 cm i 11 cm, amb una separació entre filada i filada d'una faixa ampla de 2 o 3 cm de morter de calç (figures 4 i 5). Recordem, tal com s'ha dit, que la major part de petits blocs de la cara externa del mur són de marbre blanc, notícia de notable interès en ser rara la utilització de pedres d'aquell nivell en aquestes contrades i, especialment, en àmbit rural. En altres llocs de l'edifici es feu servir pedra local. Tot analitzant amb cura les ruïnes, podem observar que els fonaments eren un xic més amples que la paret vista, i obrats amb blocs més grans i menys polits però de gran solidesa. Justament, en aquell punt que marcava la banquetta de fonamentació, començava el mur vist d'*opus uittatum* que acabem de descriure. Es conserva parcialment i prou bé la paret septentrional, idèntica a la descrita on, tanmateix, hi ha moltes menys peces de marbre. L'amplada dels fonaments era de 2 peus (60 cm) i la paret vista d'uns 50 cm (1 peu i 2/3), tal com la paret de migdia, que pràcticament ha desaparegut del tot. De l'oriental en queda ben poca cosa. En aquell punt, el sòl geològic davallava amb força, causa possible de la marcada degradació. Arreu, on és

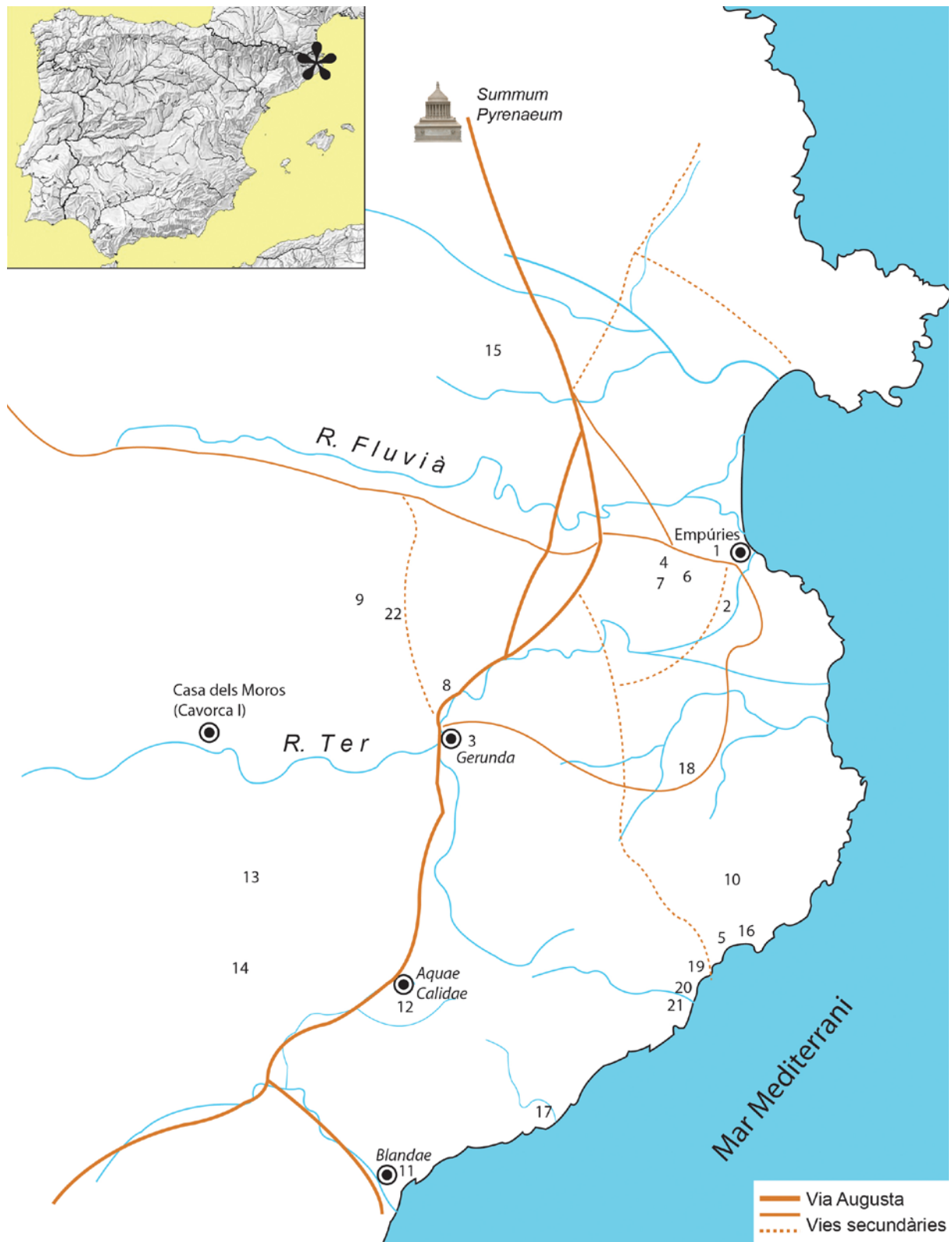

Figura 1. Situació general de la vil·la de la Casa dels Moros (o Cavorca I) . S'hi indica la situació de tots els jaciments que es citen en el text: 1) Empúries; 2) Mas Gusó; 3) *Gerunda*; 4) Vinya del Fuster; 5) Collet est (Calonge); 6) Tolegassos; 7) Camp de l'Ylla; 8) Pla de l'Horta; 9) Vilauba; 10) Vilarenys (Vall-llobrega); 11) *Blandae*; 12) *Aquae Calidae*; 13) Can Pons (Arbúcies); 14) Hort d'en Bach (Maçanet de la Selva); 15) Font del Vilar (Avinyonet de Puigventós); 16) Collet de Sant Antoni (Calonge); 17) Ametllers (Tossa); 18) Mas de Dalt (Canapost, Forallac); 19) Pla de Palol (Castell-Platja d'Aro); 20) Can Lloverons (Castell-Platja d'Aro); 21) S'Agaró; 22) Ermedàs (Palol de Revardit).

Figura 2. Situació, sobre la foto aèria, de l'àrea ocupada per la vil·la (Casa dels Moros o Cavorca I) i del monument funerari (Cavorca II o can Cavorca). Font: ICC.

possible observar-los, els fonaments es recolzen directament a la roca (figura 9). L'edifici tenia una llargària nord-sud d'uns 6,5 m (21 peus i 2/3) i li suposem una amplada a l'entorn d'uns 4,2 m (14 peus). Interiorment, un mur robust de 2 peus disposat de llevant a ponent dividia simètricament l'espai en dues cambres idèntiques, d'uns 2,5 m per 3 m, amb una superfície útil d'uns 7,5 m² que es cobrien amb dues voltes de mig punt paral·leles, obrades amb pedres molt planes d'esquist posades en full de llibre. La sala de tramuntana conserva els vestigis d'un cobriment interior del mur, gruixut i molt polit, finíssim, que ara mostra un to daurat i que marca amb precisió l'alçada del paviment de l'estança, completament desaparegut, que cobria l'amplada superior dels fonaments. Per sota quedava un espai útil d'entre 1 m i 1,1 m (figura 9). L'estança de migjorn tenia menys profunditat a conseqüència de l'alçada de la roca.

Caldria restituir l'edifici amb un sostre a dues vessants en sentit nord-sud. A migdia hi havia la porta d'entrada per accedir a la primera cambra i, a través d'una altra obertura obrada en el mur central, s'arribava a la segona sala. Les tombes s'haurien disposat en *loculi* o sarcòfags per sota del paviment i, potser també, a sobre. Podria ser que la sala meridional no hagués funcionat, almenys inicialment, com a cambra funerària sinó de lloc de celebració del culte funerari (figura 10).

Es troba al costat d'una carretera asfaltada que s'ha sobreposat a un camí antic (figura 2). Des d'aquest punt de vista, el *monumentum* acomplia una de les condicions lligades a l'edificació d'una tomba, la proximitat a una via i una comunicació planera amb el

«món». Era, altrament, un lloc d'accés còmode, ben visible des d'arreu, i ocupava un espai agrícolament un xic marginal, amb el riu i les seves avingudes molt a la vora. Podríem suposar que presidiria una necròpolis, les dimensions i les característiques de la qual se'ns escapen completament, seguint una manera d'obrar constantment documentada (Nolla, Casas i Santamaría, 2005, p. 252-254).¹

A poc més d'un centenar de metres, tal com s'ha dit, tot resseguint la carretera que se superposa al vell camí, s'observen vestigis d'un edifici antic que es disposava en posició dominant, just damunt d'un pronunciat talús que separa dues feixes de terra conreades

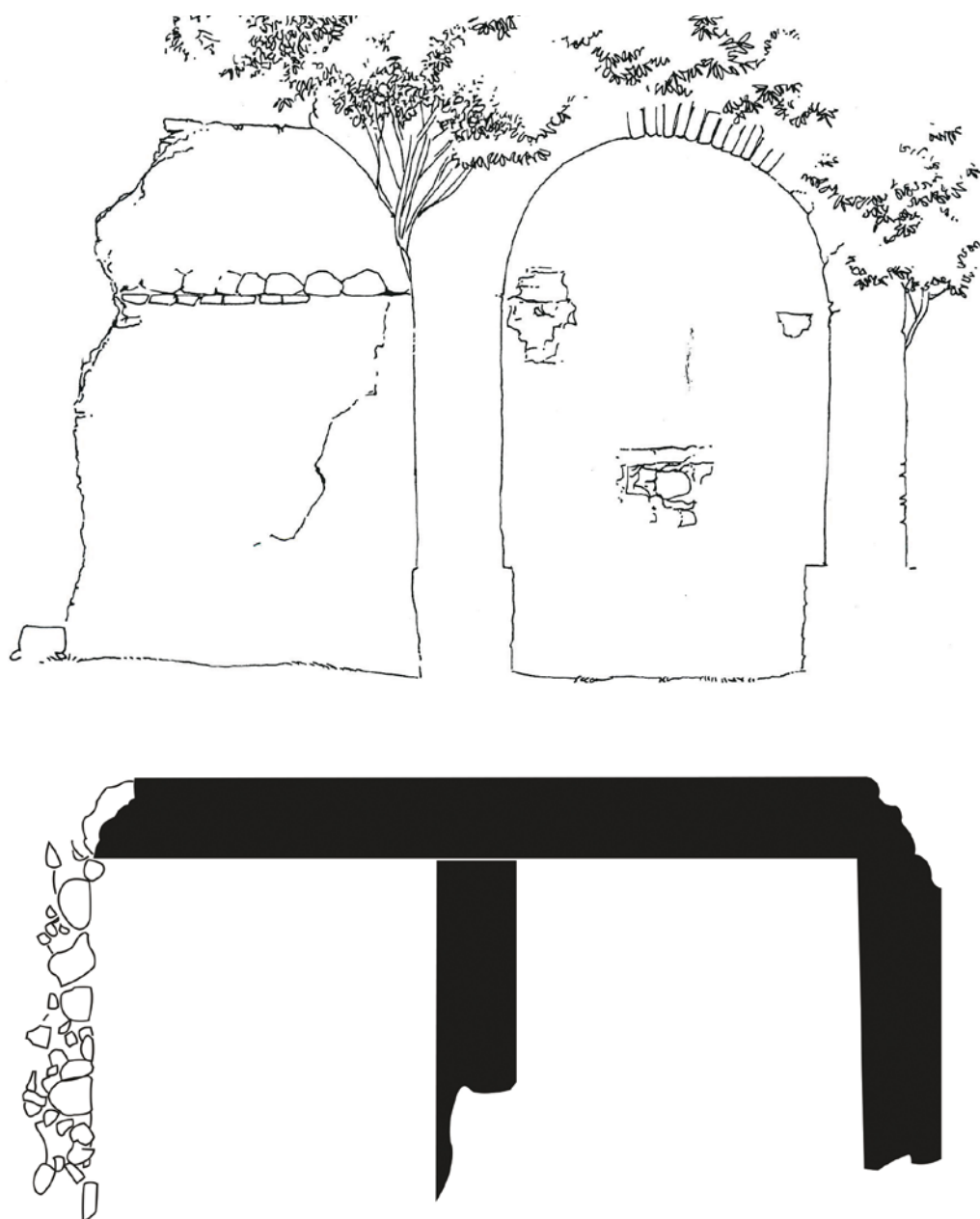

Figura 3. Cavorca II (o can Cavorca). Planta i alçat interior.

¹ El mausoleu sol ser el punt de partida del cementiri. Tanmateix, de vegades era bastit en una necròpolis que ja existia.

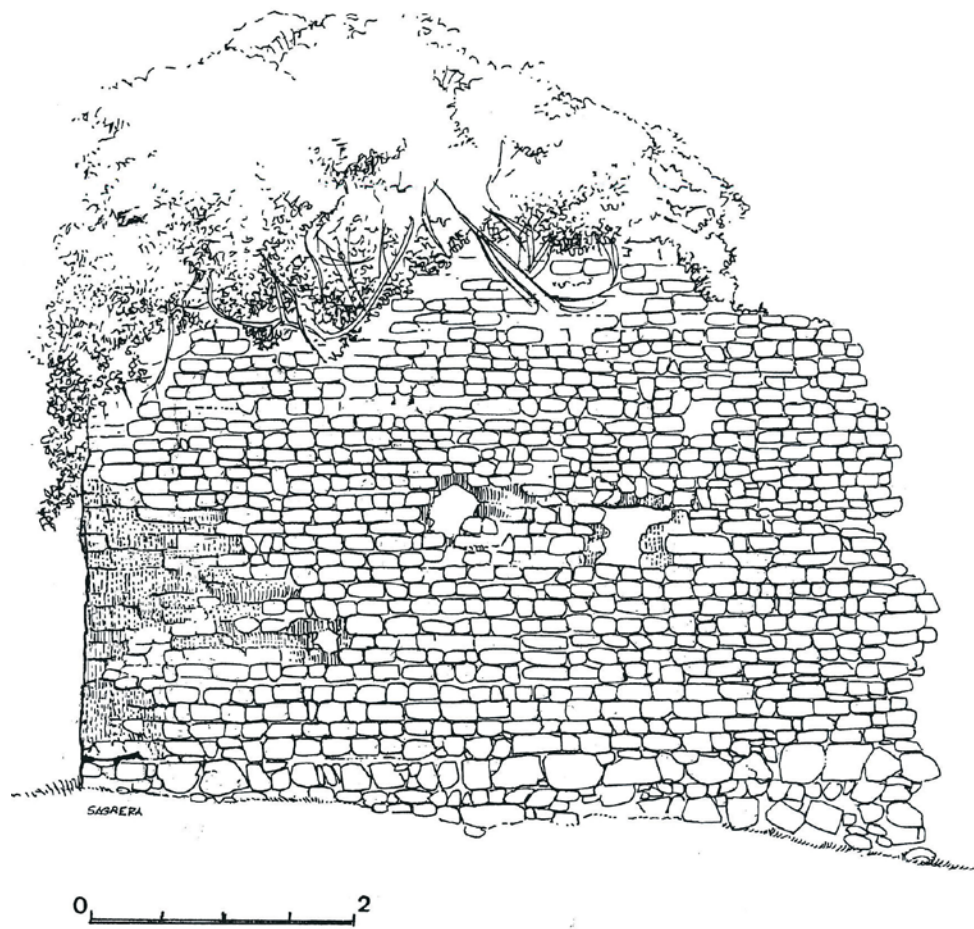

Figura 4. Cavorca II (o can Cavorca). Alçat exterior del mur occidental.

Figura 5. Cavorca II (o can Cavorca). Cara externa del mur occidental. Detall.

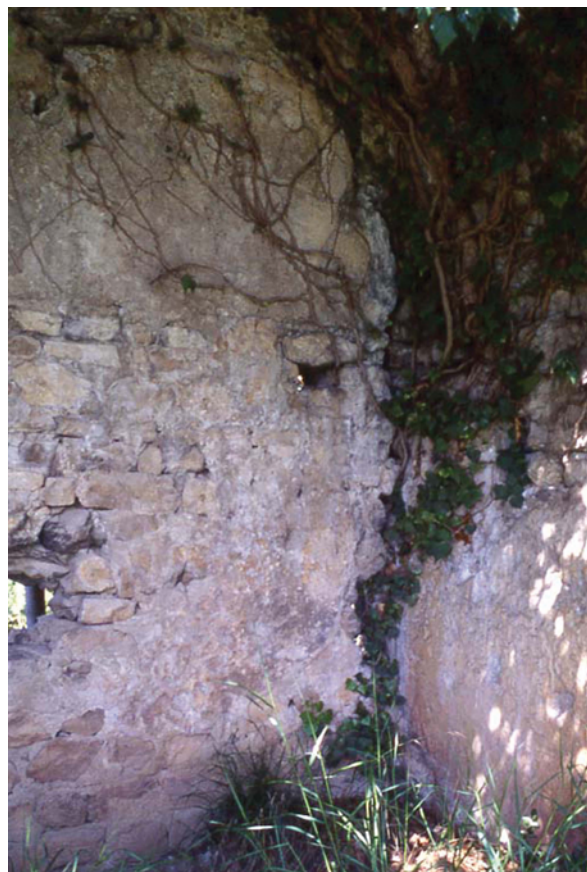

Figura 6 (esquerra). Cavorca II (o can Cavorca). Detall de l'estat actual amb l'angle format pels murs occidental i septentrional. Figura 7 (dreta). Cavorca II (o can Cavorca). Interior de l'edifici. Angle nord-oest. Murs occidental i septentrional.

(figures 2 i 11). Allò conservat ha estat identificat com un monument funerari en forma de torre que, en aquesta ocasió, calia posar en relació amb el costum de la cremació, per les dimensions reduïdes de la seva planta; podia tractar-se d'un columbari on hi cabrien nombroses cremacions (Nolla i Sureda, 2005, p. 129-134, figures 2 a 4). Aquests vestigis eren coneguts com la Casa dels Moros o la Cavorca I, i es conserven molt malmeses i en perill d'enfonsament immediat per culpa de la incúria del temps i la força dels arbres (figures 12 i 13). Es troben en el límit occidental de la feixa més enlairada que separa el camp baix de l'alt. És una notable construcció que ha preservat una part significativa dels elements arquitectònics que la definien i dotaven de forma. És troba just al límit que separa la terrassa alta de la inferior, amb un fort desnivell d'uns vuit metres. Per la situació de les restes, deduïm que aquest desnivell ja existia quan hom la bastí. S'orienta segons els punts cardinals, amb la paret més visible i més ben conservada a migdia. És allí, precisament, on s'observa tota l'alçada conservada de l'edifici, de la solera a l'arrencament de la volta, amb la qual cosa se'ns fa avinent que la cambra s'obria a tramuntana. La paret meridional conserva sencera la llargària, que mesurava uns 4,7 m —15 peus romans i 2/3—, amb un gruix uniforme de 0,6 m —2 peus (figures 12 i 13). Era obrada amb filades rectes de blocs petits prou ben tallats de pedra del país, amb gruixudes faixes de morter de calç, amb blocs més grans i no tan uniformes a la base que correspon a la fonamentació. Es tracta d'una obra acurada i sòlida. Les altres parets visibles, la de llevant i la de ponent, són tècnicament idèntiques, també de 2 peus d'amplada, i se'n conserva una llargària d'entre 1,8 i 1,85 m. En canvi se n'ha

Figura 8. Cavorca II (o can Cavorca). Detall de la volta que cobria l'edifici.

preservat, sencera, l'alçada i, en bona part, l'arrencament i una part significativa de la volta de canó que cobria l'estança. A 3,65 m de la base, els constructors van disposar una filada triple de *tegulae* o *testae* —no podem decantar-nos per una o altra possibilitat, no es pot veure— que esdevenien el punt de recolzament de la volta que té, també, un gruix uniforme de 2 peus. És possible observar, en aquestes parets, uns petits orificis cilíndrics, coetanis del moment constructiu, definits amb *testae* i que travessaven de punta a punta la paret i algun altre forat que només marca un encaix d'uns 0,1 m al mur. Els principals es troben a una mateixa alçada i hauríem de suposar que n'hi devia haver d'altres a la part desapareguda del mur. Cal considerar-los elements propis de construcció (col·locació i sosteniment del cindri, suport de les bastides...). La volta va fer servir pedra esquistosa plana, a manera de fulls de llibre. Es recolzava als murs de ponent i de llevant i mantenia, doncs, una direcció nord-sud que defineix l'eix principal de la cambra. En projectar la corba de la volta, en resulta una construcció de 5,8 m d'alçada —19 peus i 1/3— damunt de la qual caldria, encara, restituir-hi el sostre (figures 12 i 13). Constructivament, les parets mantenen unes unions molt eficients que cohesionen el conjunt. La de migdia, per exemple, s'adossa a la de llevant, mentre que la de ponent es recolza en la de migdia. Per la part de dins hi ha vestigis d'un arrebossat de calç molt perdut i mal conservat i no s'observen, entre la runa i l'herbam, indicis segurs de la situació del paviment de l'estança. Caldria una neteja aprofundida i l'excavació de tot aquell sector per resoldre aquest i altres problemes que se'ns plantegen.

La disposició de la volta determina un eix principal tramuntana-migdia, i la situació i les peculiaritats de la paret meridional obliguen a suposar la connexió amb altres estances des del costat nord o a través d'una obertura que donava a una/es altra/es cambra/es, o d'una porta disposada simètricament i, probablement, de mides notables, que fes la mateixa funció però amb la voluntat de poder cloure i aïllar l'espai.

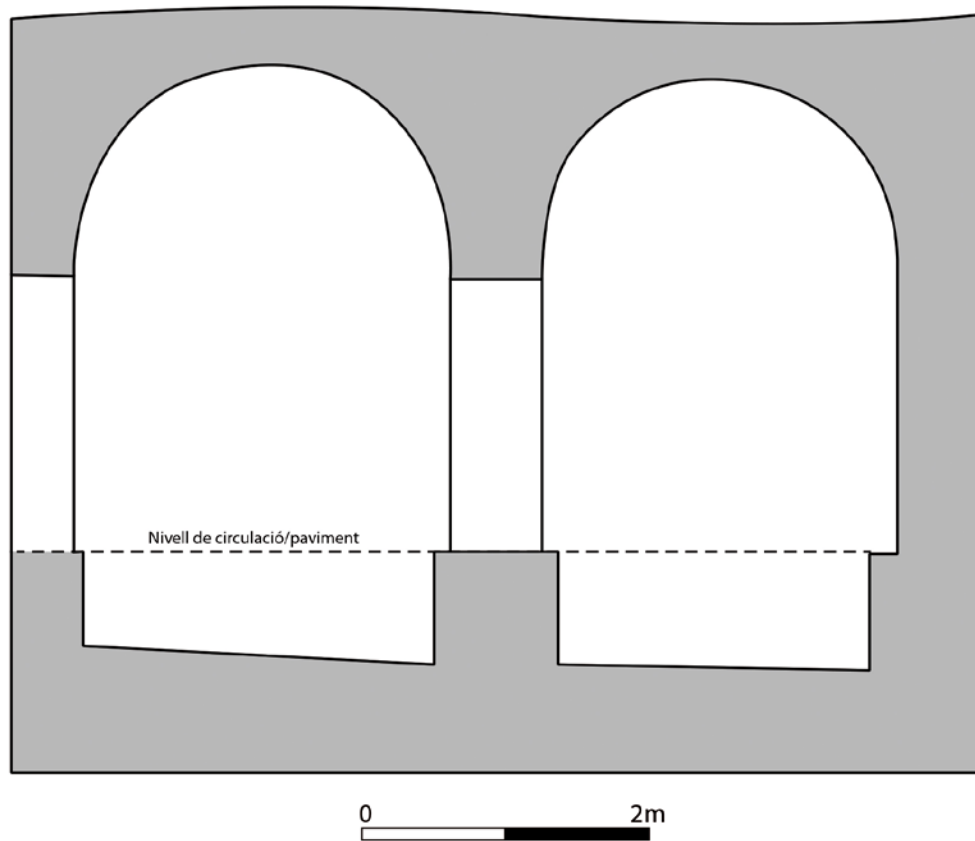

Figura 9. Cavorca II (o can Cavorca). Secció longitudinal amb la restitució del sòl interior de l'edifici.

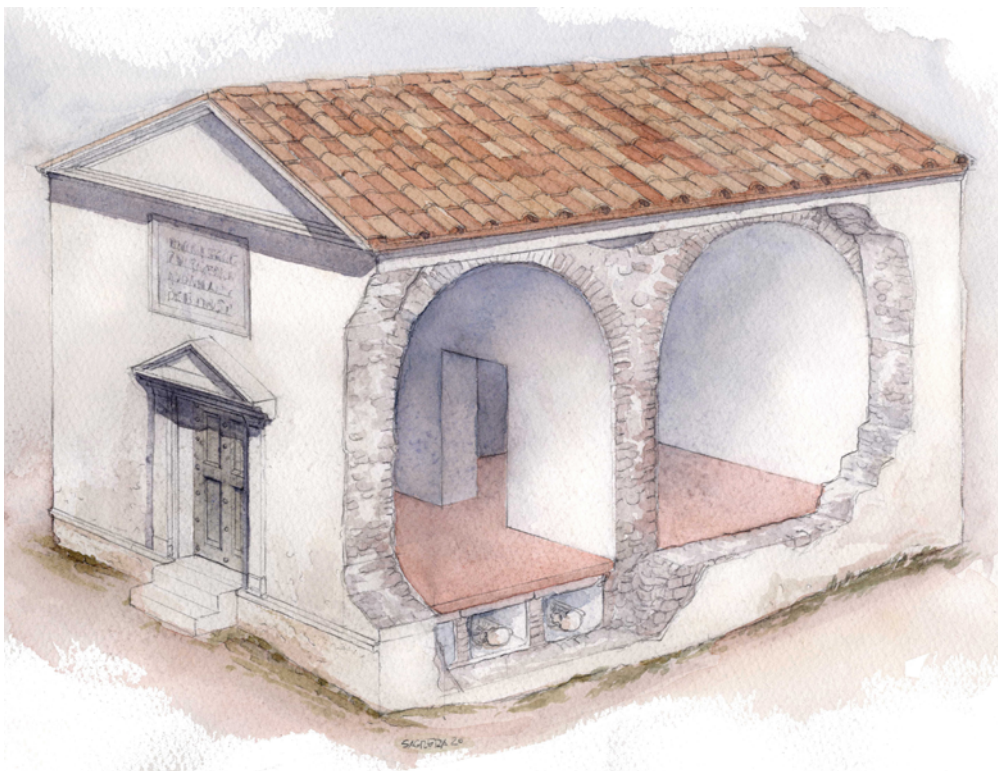

Figura 10. Cavorca II (o can Cavorca). Restitució hipotètica.

Sempre s'havien interpretat aquestes ruïnes com els vestigis d'un monument funerari, tot i que no deixava de ser un xic estranya l'existència de dos *monumenta* relativament a la vora però que de cap de les maneres no haurien pogut formar part d'una única àrea funerària. Ateses les característiques d'una i altra, s'intentaven explicar per una marcada separació cronològica, essent la Cavorca I més antiga. Dues o tres generacions després, la necròpolis s'hauria desplaçat uns quants centenars de metres cap a migdia, devers l'arenys del riu. Sense noves excavacions i noves dades no era possible sortir de l'atzucac.

Altrament, la presència d'aquelles ruïnes ens obligava a suposar, en la proximitat immediata, l'existència d'un establiment rural romà; amb tota seguretat, una vil·la d'una certa importància.

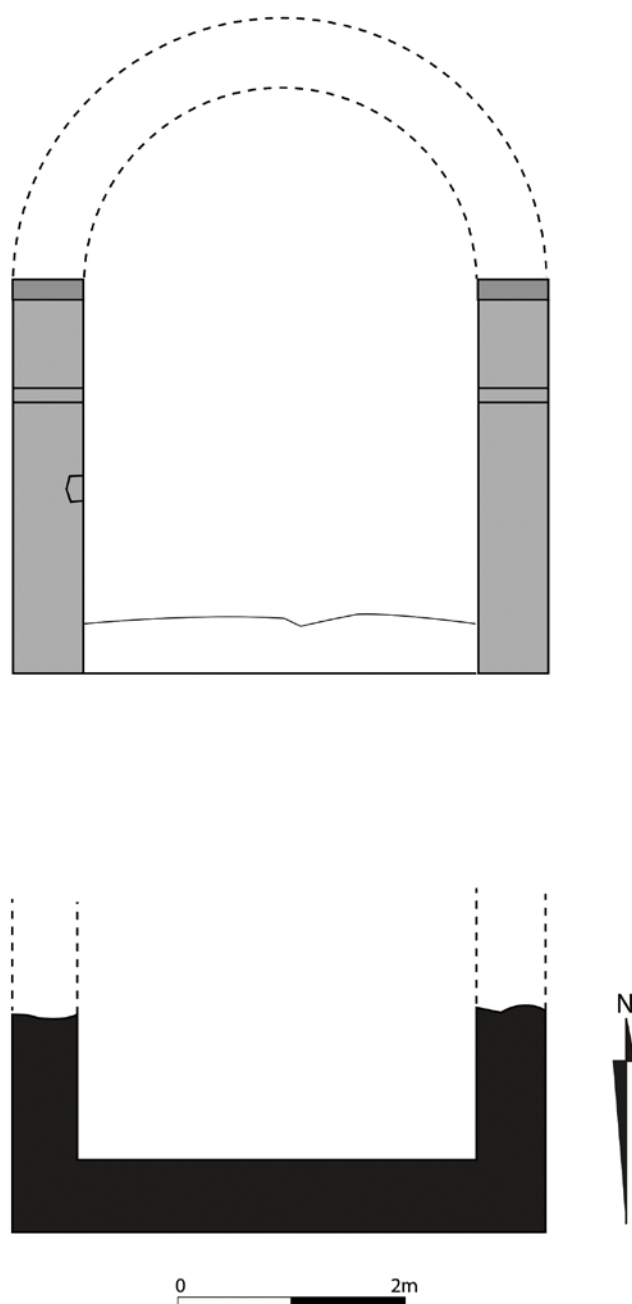

Figura 12. Casa dels Moros (o Cavorca I). Alçat i planta.

Figura 13. Casa dels Moros (o Cavorca I). Estat actual de les ruïnes vistes des de migdia i de sota del talús que separa el camp baix del camp alt.

NOUS TREBALLS D'EXCAVACIÓ, NOVES DADES

Un projecte urbanístic que afectava els camps immediats de la Casa dels Moros o Cavorca I va exigir un control arqueològic preceptiu. Les dues primeres intervencions, efectuades l'any 2010, van explorar el camp alt, on es conservaven les antigues ruïnes, i, també, el camp baix, per tal de conferir una idea del lloc que fos el més precisa possible, amb resultats positius tant en un indret com en l'altre (figura 11).

Figura 11. Casa dels Moros. Vestigis localitzats. A dalt (nord), el camp alt on s'assenyala, cap a ponent (vermell) les ruïnes conegudes d'antic que formarien part de la *pars urbana*; cap a llevant (dreta), en blau, el sector 2 i, en verd, el sector 3 que corresponen a la *pars fructuaria*; a sota, el camp baix (migdia) amb els vestigis de la terrisseria.

Va caldre, doncs, ampliar la intervenció per poder fer una diagnosi precisa del jaciment. L'any 2012 s'efectuà una excavació en extensió amb la voluntat de delimitar els espais edificats i les característiques de la descoberta (figura 11). L'àrea fou dividida en tres zones: la número 1 (Z1), afectava la part central del camp baix, amb una superfície d'uns 550 m² (figures 11, 14 i 15); les zones 2 i 3 (Z2 i Z3, respectivament) se situaven al camp alt, a uns vuit metres per sobre de l'altra (Z1, camp baix) (figures 11, 16, 17, 18 i 19). Z2 ocupava una posició central en relació amb la parcel·la que calia prospectar, desplaçada cap a tramuntana, devers el límit de la finca. Z3 girava cap a llevant i cap a migdia, i connectava puntualment amb la Z2 a través de l'angle nord-oest de la cala. El primer sondeig (Z2) ocupava una extensió d'uns 300 m² i, el segon (Z3), uns 440 m² que no foren completament explorats (Augé, 2014, p. 271-278; Augé, 2015).

DESCRIPCIÓ DE LES TROBALLES

A Z1 (figures 14 i 15), el nivell superficial tenia una potència mitjana considerable que, tanmateix, no havia servit per protegir els vestigis localitzats que es van trobar molt malmenats, probablement per la ruïna del lloc i l'aprofitament immediat i, sobretot, pel conreu. Convindria recordar que en el seguit de tots aquells treballs només, puntualment, s'efectuaren excavacions en profunditat (Augé, 2015). Aquestes circumstàncies expliquen que sovint no estiguem en condicions de resoldre qüestions que s'han anat plantejant. Altrament, coses que ens poden semblar evidents, potser amb una excavació en extensió i més aprofundida podrien tenir altres lectures. Nogensmenys, queda clar que, en aquella zona més baixa i més pròxima al riu, hi va haver, com a mínim, dues ocupacions successives i ben diferents. La primera se'ns fa present a partir de dos murs que formen angle (1034 i 1032B) (figura 14) i que delimitarien un gran espai, potser una cambra o un conjunt d'estances o un gran pati que hauria de continuar, per força, cap a migdia, en direcció a la carretera que delimita, ara mateix, el camp baix pel sud, a uns 5 m de distància. Aquestes dues parets, ben lligades, foren obrades amb còdols i rierencs, i, puntualment (1034), amb presència de fragments de material ceràmic constructiu (*tegulae, testae...*), fent servir morter de calç de qualitat i en quantitat suficient per amagar, sovint, el pedruscall. Són murs molt sòlids, uniformes, amb una amplada de 60 cm (2 peus). 1032B serví de fonament a la paret 1032, de pedra seca. L'espai que definien, de manera imprecisa, aquells dos murs (Z1-S06) va ser objecte d'un petit sondeig estratigràfic (sondeig Z1-03) (figura 20), on semblava detectar-se un nivell de còdols i rierencs, posats ben plans, que es va interpretar com un nivell de circulació (1036) i, per sobre (1035), de 67 cm de potència que fou considerat un nivell d'amortització. Ni l'un ni l'altre aportaven material característic i suficient que ens permetés una aproximació cronològica amb prou suport, tot i que l'escàs material recuperat es podria situar a la segona meitat del segle I (Augé, 2015).

Totes les altres estructures del segon moment d'ocupació del lloc (fase 2) (figures 14 i 15), es poden posar en relació i dibuixarien la darrera etapa de la història d'aquest l'establiment rural. Per sobre dels nivells d'abandonament, aparentment «pacífic», no hi ha cap signe d'activitat constructiva. Amb les dades obtingudes fins ara, semblaria que aquell segon moment s'hauria bastit en terreny no construït, a tramuntana de les estructures de la fase 1. Es tractaria d'una terrisseria definida per l'existència d'un forn notable, disposat en posició dominant (figura 21). A l'entorn, tota una sèrie de murs dibuixaven passadissos i zones de treball relacionades amb l'activitat terrissaire. Totes les parets d'aquesta fase són semblants, obrades en sec o fent servir, puntualment, argila, i utilitzant com a pedruscall, còdols i rierencs. S'assenyalava l'ús com a material d'aprofitament d'un basament de columna. De vegades, es trobaven afectats

Figura 14. Casa dels Moros. Camp baix, sector 1. Planta. El color dels murs indica les dues fases (blau clar, fase 1; verd, fase 2).

pel saqueig posterior a l'abandonament i pel conreu, i mostraven, en general, una disposició menys uniforme, amb amplades ben diverses que anaven des dels 2 peus (60 cm), a 56, 55 i 50 cm, potser en relació amb la seva funció estructural. Algunes eren, ben segur, tanques de delimitació d'un mig metre d'altura per sobre del nivell del sòl, tal com passa sovint a redós d'un forn. Només es dibuixa amb claredat l'estança Z1-S03, rectangular, d'uns 46 m². A l'angle nord-oest, s'efectuà un sondeig (sondeig Z1-1) on s'obtingué aquesta seqüència:

sobre la sòl geològic, l'estrat 1030, estèril però antròpic; al damunt, 1026, on suposadament es fonamentaven els murs de la cambra; i, per sobre, 1025, que semblava colgar l'àrea (el material, no especialment significatiu, ens portaria a una cronologia de les darreries del segle II o més probablement del segle III). No es van trobar vestigis de cap mena de sòl. Aquesta habitació s'ha de posar en relació amb el forn parcialment obrat dins del sòl geològic (figura 21). Ha conservat prou bé la cambra de foc i el *praefurnium*, sempre, però, per sota del garbell que, gairebé sempre, més o menys afectat, se sol conservar (figures 14 i 21). Aquesta és una bona prova de l'arrasament del lloc, que ens fa pensar que gairebé sempre s'ha treballat per sota dels nivells de circulació antics, amb tots els problemes que això comporta. Era una estructura notable, de forma quadrangular, amb quatre murets centrals i laterals d'on sortien i on es recolzaven els arcs de sosteniment del garbell i de l'estructura aèria del conjunt. El *praefurnium*, llarg i prou ample, es conservava bé, ennegrit i endurit per les successives fornades (figura 21). Com era assenyat, la solera mostrava una inclinació ben marcada cap a tramuntana, en direcció a l'interior del forn. Les parets havien estat obrades amb toves que es van trobar vitrificades per les altíssimes temperatures. De forma quadrada, d'uns 3,2 m de costat, tenia adossat al costat meridional, al bell mig, el *praefurnium* d'una amplada d'1,20 m i una llargària de 2 m. Correspon al tipus 4b de Fletcher (forn rectangular o quadrangular, amb dues cambres amb mur central), Ilc de Cuomo de Caprio (quadrat o rectangular amb corredor doble) o IIf de Le Ny (amb arcs sobre murets i amb entrada) (Tremoleda, 2000, p. 60, amb bibliografia, paral·lels i comentaris *ad hoc*) (figures 14 i 21).

És un model ben característic i a bastament utilitzat a època romana al nostre país i, de fet, arreu de les províncies occidentals de l'Imperi, amb amplíssimes cronologies. Es tracta, sovint, de forns de mides considerables, que poden arribar a ser grans i que podien ser utilitzats per coure àmfores i *dolia*. En tenim uns quants exemples al territori on s'insereix aquest jaciment.

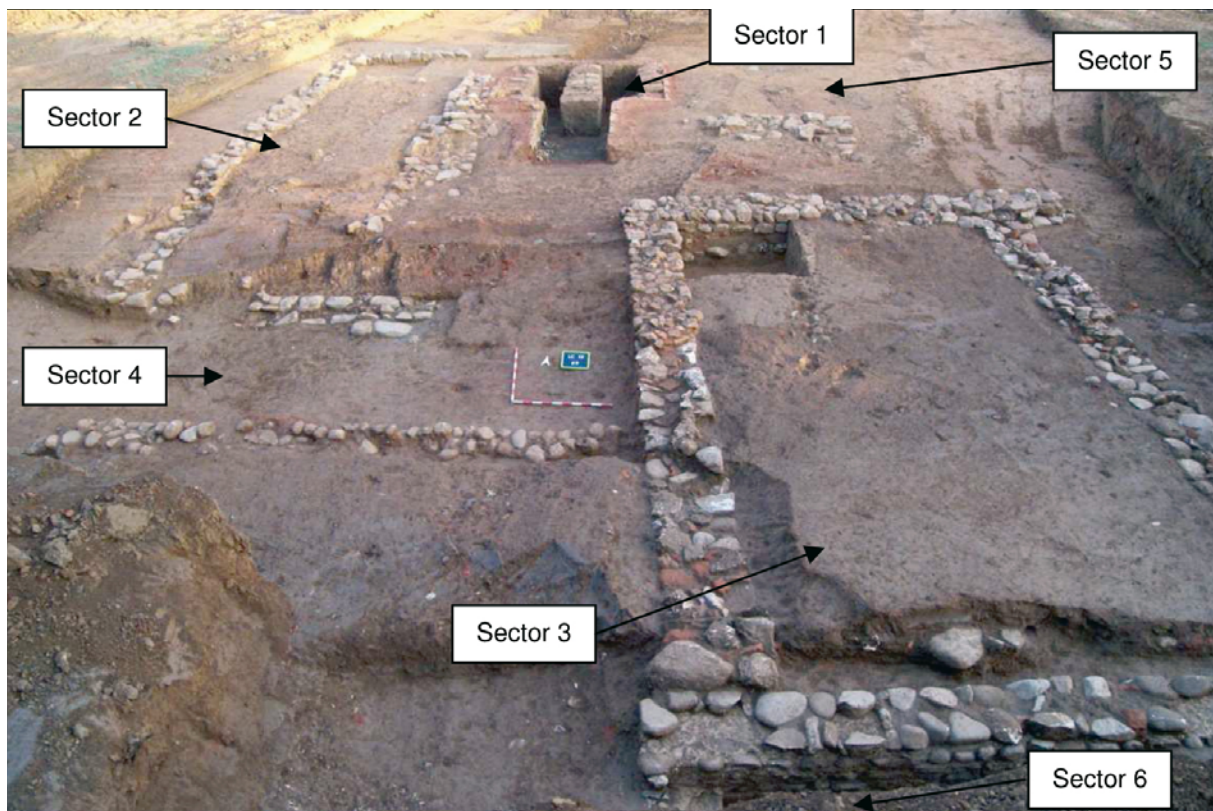

Figura 15. Casa dels Moros (o Cavorca I). Zona 1. Vista general des de migdia.

El més antic seria el de la Neàpolis emporitana, excavat l'any 1917, que ha estat datat al segle II aC (Tremoleda, 2000, p. 29, figures 8 i 9). Bastant més ben conservat és el de S'Agaró (Castell-Platja d'Aro) (figura 1), descobert casualment i que conservava el garbell, i que el recorda en molts detalls (Nolla, Aicart i Esteva, 1990, p. 37-62; Tremoleda, 2000, p. 50-51, figures 44-47; Burch *et al.*, 2013, p. 313). Darrerament, s'ha posat de manifest l'existència sovintejada de forns d'aquesta tipologia en algunes bòbiles d'aquestes contrades, excavades i publicades recentment. A Collet est (Calonge), amb una factoria lligada a la vil·la que se situava ben a prop, els forns 1, 5, 6 i 8, entre els més grans i més ben conservats, eren d'aquell mateix tipus, amb cronologies de primera meitat del segle I (Burch, Nolla i Tremoleda, 2015) (figura 1). A Ermedàs (Cornellà del Terri) (figura 1), terra endins, els forns 1, 3, 4, 13 i 15 eren també del mateix disseny. Els més grans i, en general, de dimensions sempre notables, amb datacions de segle II (Tremoleda *et al.*, 2017, p. 373-374).

Si no n'hi hagués prou amb les dimensions i les característiques del forn, aquests paral·lels serveixen per fer-nos adonar que es pretenia oferir un servei que anava bastant més enllà d'una funció purament autàrquica.

A Z2 i Z3 (figures 16, 17, 22 i 23), tal com passava en l'excavació del camp baix, per sota d'un nivell superficial prou potent d'uns 50 cm de terra aportada des del camp de més amunt per l'erosió, les restes estructurals recuperades es van trobar molt afectades per l'abandonament de l'edifici i, immediatament després, pel conreu. Nogensmenys, en aquest sector s'han identificat alguns paviments tot i que, moltes vegades, els sòcols dels murs es conserven lleugerament per sota d'aquells sòls (Augé, 2015).

El panorama, com veurem, és diferent del de la zona 1 (Z1). Aquí els murs són, predominantment, de pedruscall i morter (*opus incertum*) i només alguns, de pedra seca, fan servir argila d'aglutinant. Semblarien documentar-se dos grans moments: el més antic, definit per les parets de pedra i morter; el més modern, pels murs de pedra sense lligar. Tot, però, és més complex. Dins de la fase 1, podem distingir modificacions i canvis puntuals que difícilment arribarem a datar.

Cal assenyalar que la orientació de les estructures del camp alt (Z2 i Z3) i les del camp baix (Z1) mantenen una mateixa direcció, amb una lleugera desviació de l'eix principal cap a ponent (22°).

A Z2 (figures 16 i 22) es van identificar cinc estances, algunes molt ben definides (Z2-S01 i Z2-S02) i altres més obertes o amb algun dels límits més difosos, circumstància que, en ocasions, es podria explicar per la metodologia emprada en l'excavació preventiva i que feia innecessari aprofundir en segons quins llocs.

Les cinc cambres, rectangulars, orientaven l'eix principal de tramuntana a migjorn. L'anomenada Z2-S01 era rectangular, amb una superfície d'uns 21 m² i pavimentada amb dos sòls successius d'*opus signinum* (2003, el més modern, i 2005) de bona qualitat tant l'un com l'altre (figura 22). Eren formats amb un *rudus* uniforme de còdols i un picadís fet amb material constructiu, tot lligat amb morter de calç amb un gruix uniforme d'uns 15 cm, damunt del qual s'aplicà la morterada de calç i picadís de ceràmica d'uns 12 cm de potència. Es va poder observar la presència d'alguna mitja canya en el punt d'unió dels murs. Parcialment, el de dalt, a ponent i a migdia, s'havia perdut, cosa que va permetre veure com reposava sobre un sòl anterior, també de *signinum*, ben igual del que acabem de descriure i amb la mateixa potència (15 cm + 12 cm = 27 cm). Tot ocupant la meitat occidental del mur de migdia (2007), es va identificar una estructura rectangular mig malmesa (2015), obrada de còdols i rierencs lligats amb morter de calç i exteriorment definida per *tegulae*, que posem en relació amb dues

estructures que anomenem «pilars» (2030 i 2031) (figura 24), que es troben a l'altre costat del mur 2007, ja a l'estança Z2-S05, obrats contra la paret acabada d'esmentar, i la 2010, que tancava Z2-S01 i Z2-S05 cap a occident. La cara de migdia de la paret 2007 i el basament 2031 eren coberts exteriorment d'un revestiment hidràulic fet amb calç i picadís de ceràmica, finíssim, d'1,5 cm de gruix (2016) (Augé, 2015).

Una altra dada interessant era la presència, al bell mig de la sala, d'un forat lleugerament pentagonal d'uns 13 cm de costat (2042), fet amb cura quan s'abocava la pasterada. En tornarem a parlar.

Finalment, cal esmentar un retall circular de 74 cm, identificat a l'angle nord-oest, que afectà els murs 2009 i 2010 (nord i oest, respectivament). Pensem que fou obrat per encastar-hi un *dolium defossa* (figura 18). És una dada valuosa per copsar la complexa evolució, sovint només intuïda, del lloc.

Z2-S05 definiria un espai rectangular o quadrangular només puntualment explorat, atès que l'excavació n'afecta 22,42 m² de la banda septentrional (figura 16). La separació amb Z2-S03, la cambra oriental paral·lela a Z2-S01, s'hauria efectuat pel mur 2007, parcialment perdut. Més endavant, un nova paret de pedra seca lligada amb fang (2032), bastida un xic més cap a migjorn, l'hauria substituïda. Z2-S01 i Z2-S05 s'han de llegir conjuntament, tal

Figura 16. Casa dels Moros. Camp alt, sector 2. Planta. El color dels murs assenyalava fases diferents.

com Z2-S01 i Z2-S02. Amb la planta actual, Z2-S05 fa l'efecte de ser una estança enorme però pensem que és una sensació falsa, produïda per l'estat de les restes posades al descobert i preservades. Una certa lògica constructiva i l'acabament, per l'oest, del mur 2023 ens fan sospitar l'existència d'un mur que perllongaria 2008. Si fos cert, tindríem una sala d'amplada idèntica a Z2-S01, que és un espai amb una funció molt concreta i que fou afegit a les estructures ja existents, potser —i això és ben possible— immediatament després, dins d'un moment únic. Fixem-nos bé com els murs 2014 (nord) i 2011 (est) s'adossen a les parets generals i de llarg recorregut 2009 i 2010, respectivament. Aquests murets, que conjuntament amb 2022 (oest) i 2012 (migdia) defineixen aquesta habitació (S-02), són tots —i no és casualitat— més prims: 2011, 45 cm; 2012, 50 cm; 2022, 55 cm; i 2014, 50 cm, sempre clarament per sota dels dos peus dels perimetrals (2009 i 2010). El menys robust de tots, d'un peu i mig, és el longitudinal, que s'adossava a 2010. Té una superfície d'uns 10,6 m² i mostra, prou ben conservat, un sòl d'*opus signinum* (2013) que marcava una mitja canya a tot el voltant, protegint els punts d'unió del paviment amb els murs (figura 25). No pot ser, de cap manera, un dipòsit que s'hauria bastit, almenys en bona part, aprofundint en el subsol. És molt il·lustradora una fossa prou regular que connecta aquesta estança amb la veïna (Z2-S01), tot perforant els murs 2010 i 2011. De la funció proposada a l'estança i a la fossa se'n parlarà quan intentem explicar la funcionalitat d'aquestes cambres (*infra*).

Vers l'orient es va explorar l'espai Z2-S03 (figures 16 i 22), rectangular i de considerable superfície (45,64 m²). Ja hem comentat que en la fase inicial podria ser un xic més reduïda. En un segon moment, un mur de pedruscall travat amb fang en va modificar puntualment la planta. A dins, esbiaixat cap a l'angle sud-oest, es va localitzar un petit dipòsit (2033) (figura 26) que no fou completament excavat. És de planta rectangular d'1,38 m per 1,16 m (1,6 m²), amb murets obrats amb còdols lligats amb calç. Interiorment, mostrava un cobriment hidràulic (2036). No en sabem la fondària.

Hi ha indicis d'un altre possible petit dipòsit que podria ser semblant al descrit, que se situaria contra el mur septentrional (2009), cap a la part central (2035).

D'un valor considerable, a l'hora d'intentar interpretar aquest lloc, és l'existència d'un embornal (2037) que travessava eficaçment i de manera neta el mur oriental (2025) de l'estança. Estava definit per dues pedres posades lateralment que delimitaven una canal d'uns 25 cm d'amplada, el qual es perllongava uns 22 cm, més enllà del mur, en direcció a llevant.

A l'angle nord-oest de la sala, s'obrí una cala estratigràfica (sondeig Z2-1) que va proporcionar la seqüència completa del sector: per sota del nivell superficial (2001), s'identificà 2018, molt sorrós i amb presència de material constructiu (*tegula*, fragments d'*opus signinum*...), d'uns 15 cm de potència, que cobria 2044, llimós i pràcticament estèril amb presència de carbons, d'uns 40 cm de potència i que se sobreposava al subsol geològic.

Z2-S04 és, ara mateix, una àrea gran (43,5 m²) rectangular, que no té límit conegut cap a migdia. Al seu interior, a l'angle nord-est, s'hi encaixava la cambra Z2-S02 (*supra*). Fou un espai de celobert? És factible.

Just a migdia de Z2-S02, s'efectuà un altre sondeig estratigràfic (sondeig Z2-2) amb resultats notables (figures 16 i 27). Per sota del nivell superficial, 2001, se situava 2020, molt sorrós i amb presència abundant de material constructiu (*tegulae*, *imbrices*...), d'uns 20 cm de potència, que cobria l'estrat 2026, llimós i amb presència de carbons, d'uns 22 cm de gruix i que es disposava sobre el sòl natural. A dins de 2026 (figura 27) es localitzà un *dolium in situ* i, a prop de l'angle de les parets 2010 i 2012, una ofrena de caire religiós conformada per una gerra sense boca i sense nanses, retallades conscientment, de 31 cm d'alçada i 28 cm d'amplada

màxima, de ceràmica comuna oxidada, posada de cap per avall. A dins hi havia un ou de gallina sencer i restes òssies d'au. Acompanyava la modesta deposició una gerreta, també de ceràmica comuna local, sencera, posada de costat, i una senzilla escudella de ceràmica reduïda de cuina, obrada a mà i mig trencada d'antic, en aquest cas disposada sobre la seva base (figures 27 i 28). Es tracta, no cal dir-ho, d'un acte ritual que no és estrany en aquest territori i gens fàcil d'interpretar. L'analitzarem detalladament més endavant (*infra*).

Z3 reproduïx fins a cert punt el que hem observat a Z2 (figures 17 i 23). Estances grans, rectangulars, amb l'eix dominant disposat de nord a sud, definides per parets de pedruscall (còdols i rierencs, preferentment) i de vegades material ceràmic, lligat amb morter de calç. S'identifiquen, al costat septentrional, un parell de murs, sempre est-oest, de pedruscall unit amb fang. Ocupa una superfície d'uns 440 m².

S'hi van definir vuit sectors que, en ocasions, semblaven correspondre a estances prou ben definides.

Z3-S01 i Z3-S02 (figures 17 i 23), iguals o molt semblants, ocupen l'espai nord-occidental del sector, amb una superfície conjunta d'uns 60 m². A l'angle sud-oest de Z3-S01, s'efectuà un petit control estratigràfic (sondeig Z3-1) on, per sota de l'estrat superficial 3001, amb una potència variable d'entre 75 cm i 1,5 m (més potent com més cap a migdia), s'identificà 3019, molt sorros, amb calç, pedres i material constructiu i una potència d'uns 31 cm. Es disposava damunt de 3022, llimós i amb molts carbons, d'uns 30 cm de potència i on s'assentaven les fonamentacions dels diferents murs de l'estança. No proporcionà material i colgava el subsol natural.

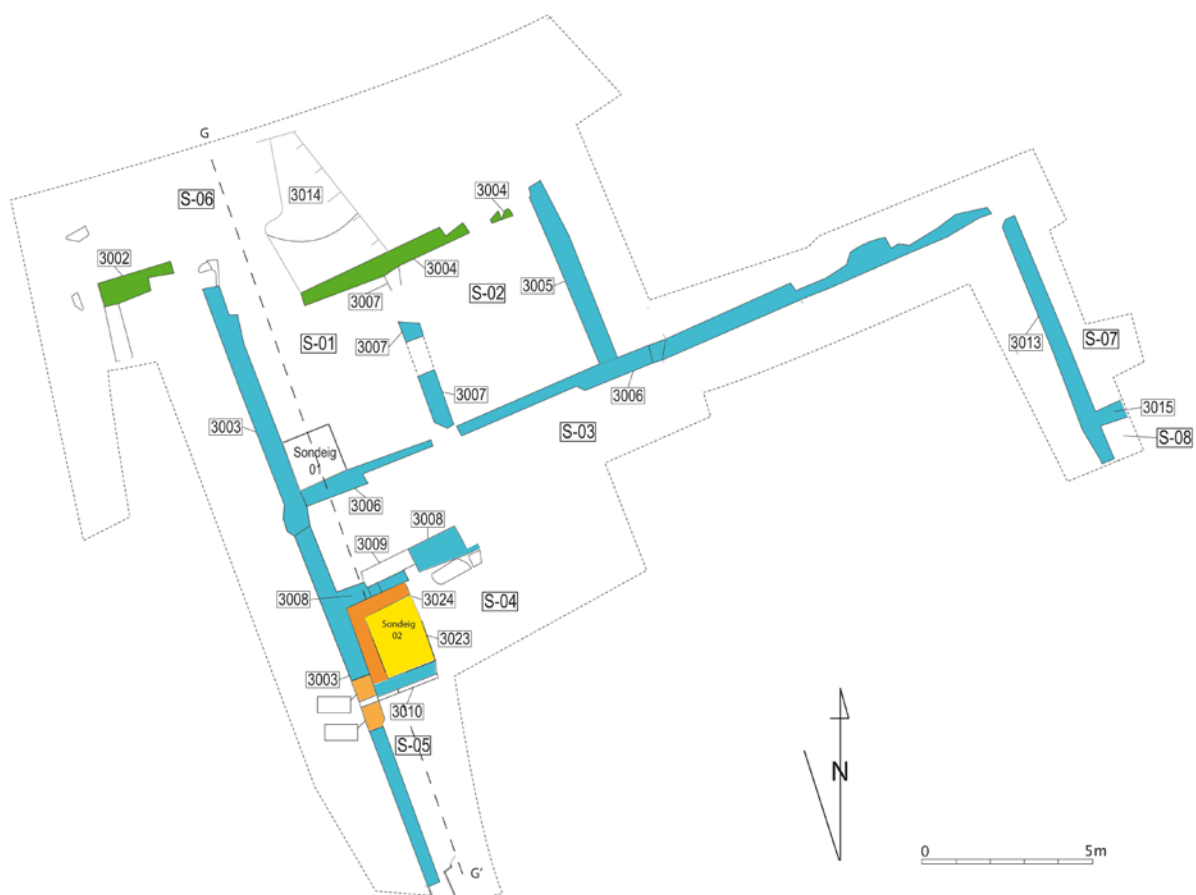

Figura 17. Casa dels Moros. Camp alt, sector 3. Els colors diferents assenyalen modificacions i fases.

Figura 18. Casa dels Moros (o Cavorca I). Zona 2. Retall per encabir-hi un *dolium* (2038) a l'angle nord-oest de l'estança S-01.

Z3-S03 ocupa una faixa artificial a migdia de Z3-S01 i Z3-S02 (figura 17 i 23), i es perllongava cap a llevant. Amida, de llarg, 21,9 m i, d'amplada (explorada), 3 m (65,7 m²). Quedava definit pels murs de pedruscall lligat amb calç 3006 (tramuntana), 3003 (llevant) i 3013 (ponent). Cap al costat occidental es localitza la paret 3008, d'idèntica factura, disposada d'oest a est, que més enllà d'un recorregut d'uns 3 m desapareix i que podria definir una estança allargassada, un passadís. Contra aquest mur (3008), pel sud, i contra la paret 3003, a l'est, fou bastit un dipòsit només parcialment descobert amb una esplèndida solera de *testae bessales* (19 cm per 19 cm) en molt bon estat (figures 19 i 29). Les parets verticals estaven completament cobertes d'una fina capa d'*opus signinum* (3025) que (atenció), es posava per sobre dels rajols romboïdes. A llevant i tramuntana, s'adossava als murs generals 3003 i 3008. A migdia, el definia el muret 3010, de pedruscall i morter de només 21 cm d'amplada. L'aljub incorporà una contraparet (3024) a tot l'entorn (almenys a l'entorn de la part conservada), d'una amplada d'entre 30 i 40 cm i una alçada uniforme, des del sòl de *bessalles*, d'uns 40 cm, i que acabava de manera plana i uniforme gràcies a l'arrebossat de morter hidràulic d'uns 6 cm de gruix (3025), el qual cobria tant el dipòsit com el contramur (3024) i continuava en les parets que definien l'espai (figures 19 i 29).

Es van identificar, també, dos (o potser tres) llindars de porta que comunicaven Z3-S03 i Z3-S04, 3009, d'uns 1,4 m, i l'àrea de ponent no explorada del conjunt, 3011/3012, d'uns 1,65 m de llum (figura 17). Tot aquest espai que defineix el dipòsit parcialment explorat fou anomenat Z3-S04.

Figura 19. Casa dels Moros (o Cavorca I). Zona 3. Sector S-03.
Dipòsit amb sòl de *bessales* vist des de ponent.

Figura 20. Casa dels Moros (o Cavorca I). Zona 1. Sector 6.
Sondeig estratigràfic amb els còdols de base (UE1036).

Figura 21. Casa dels Moros (o Cavorca I). Zona 1.
Vista general des de migdia del forn de ceràmica i del *praefurnium*.

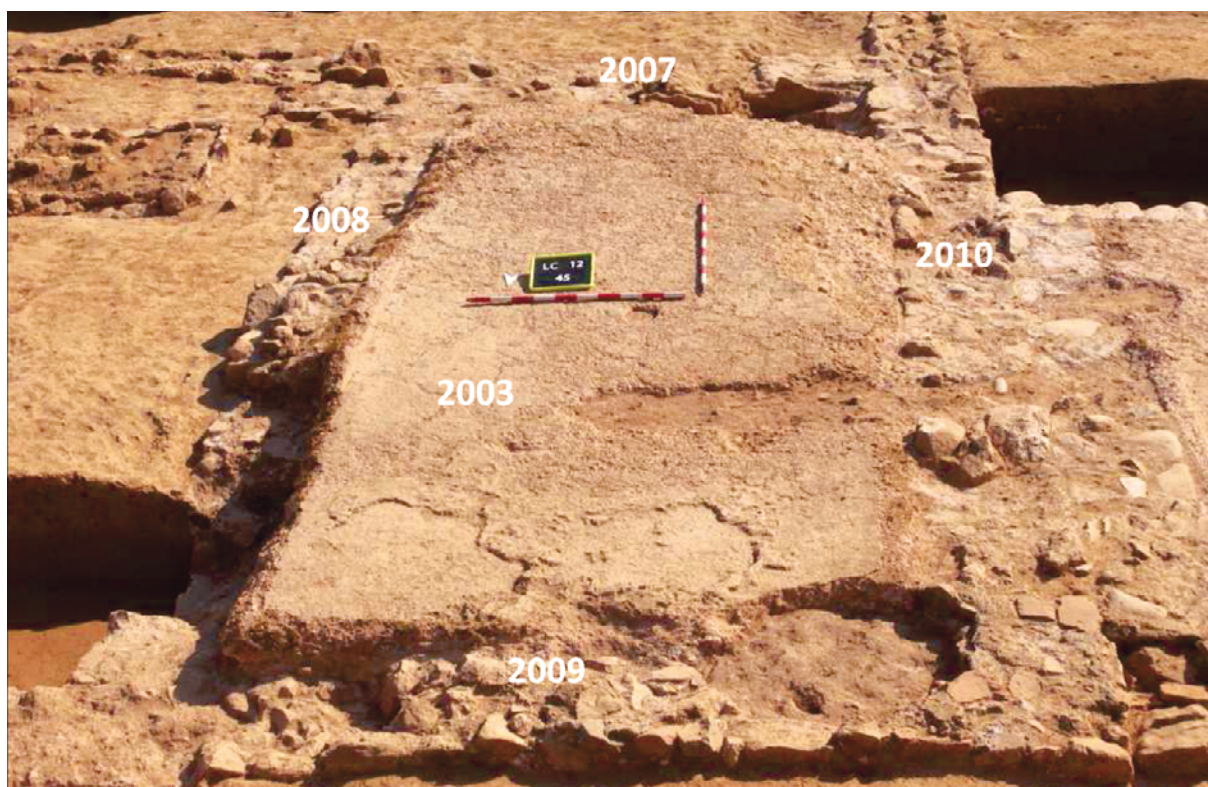

Figura 22. Casa dels Moros (o Cavorca I). Zona 2. Vista general des de tramuntana.

Z3-S05 és una àrea pràcticament inexplorada que se situaria a migdia de Z3-S03 i Z3-S04, i que podria correspondre, almenys parcialment, a un pati.

Z3-S06 correspon al sector més septentrional del sondeig, que ocupa una superfície d'uns 100 m² molt afectada pel conreu. S'ha proposat considerar-la una zona de pas.

Els espais Z3-S07 i Z3-S08 (figura 30) ocupen àrees només puntualment reconegudes a llevant de l'àrea explorada, més enllà del mur 3013. La separació proposada es justifica per la identificació de la paret 3015, est-oest, que surt perpendicularment de 3013, d'uns 50 cm d'amplada, obrada amb pedruscall i morter de calç. No sabem pràcticament res d'aquella zona, deixant de banda que estava ocupada i que Z3-S07 podria haver funcionat, en una època determinada, com a sala d'emmagatzematge —com certificaria la localització d'un *dolium* (3017) ben encastat al sòl.

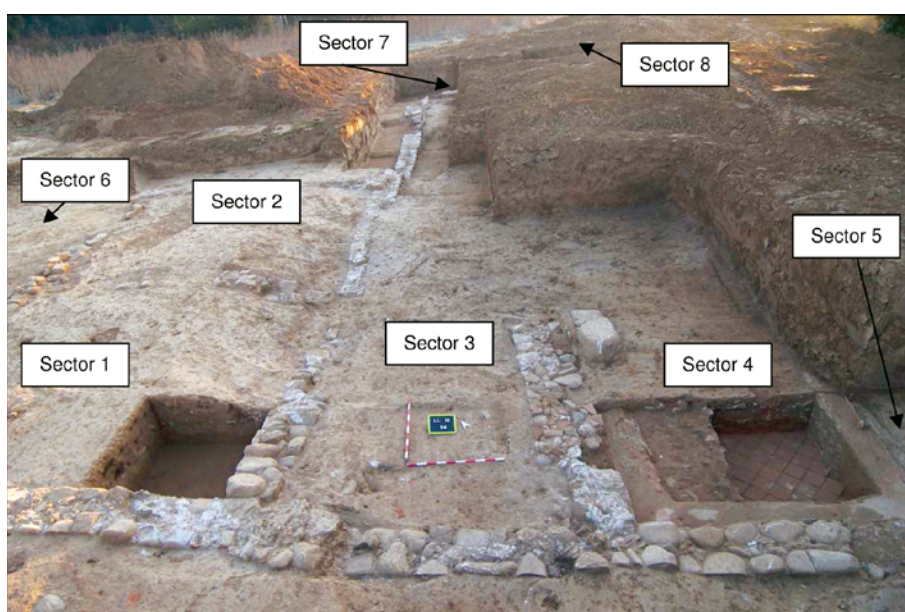

Figura 23. Casa dels Moros (o Cavorca I). Zona 3. Vista general des de ponent.

Figura 24. Casa dels Moros (o Cavorca I).
Zona 2. Estança S-05. Detall dels pilars 2030 i 2031.

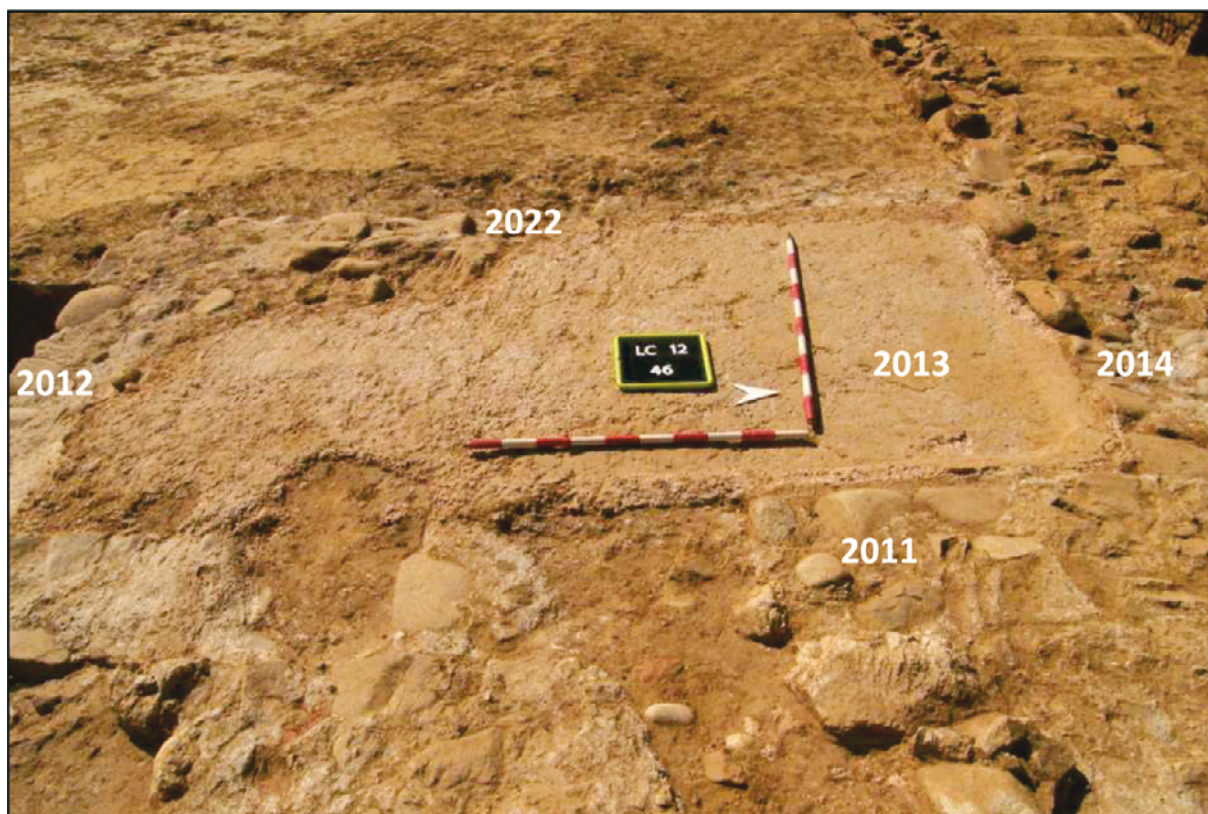

Figura 25. Casa dels Moros (o Cavorca I). Zona 2. Estança S-02 vista des de llevant.
Podem observar com el cobriment de *signinum* pujava paret amunt.

Figura 26. Casa dels Moros (o Cavorca I). Zona 2. Sector S-03. Dipòsit 2033.

Figura 27. Casa dels Moros (o Cavorca I). Zona 2. Estança S-04. Sondeig 2.
En primer terme, *dolum defossa* i, darrere, ofrena propiciatòria.

Figura 28. Casa dels Moros (o Cavorca I).
Ofrena propiciatòria trobada al sondeig 2 de la zona 2.

Figura 29. Casa dels Moros (o Cavorca I). Zona 3. A dalt, vista general del dipòsit. A baix, detall del sòl de *bessales*.

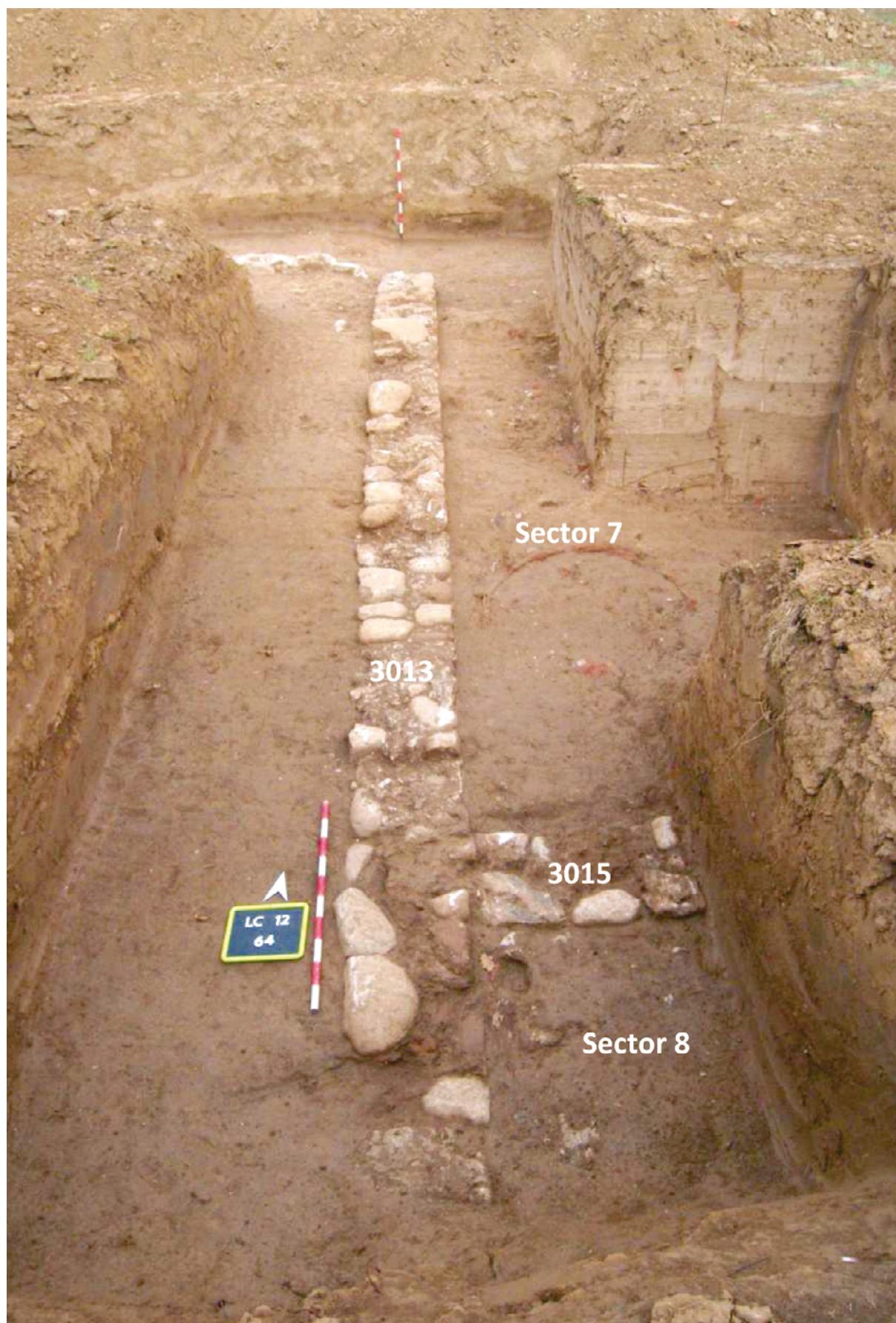

Figura 30. Casa dels Moros (o Cavorca I). Zona 3.
Sectors S-07 i S-08. Vista general des de migdia.

SEQÜÈNCIA ESTRATIGRÀFICA

En general, és senzilla i repetitiva però poc clara perquè només puntualment s'han localitzat paviments ben definits. Altres vegades, era fàcil veure que l'excavació efectuada afectava estrats que se situaven per sota del nivell de circulació, amb tots els problemes interpretatius que això comporta. Fem-hi, tanmateix, un cop d'ull:

- Zona 1 (Z1), sector 1: el nivell superficial 1001, amb una potència variable d'entre 0,4 m i 2 m, cobria 1002, d'uns 0,9 m de gruix que fou identificat com un abandonament (i destrucció) del forn. Per sota, 1009, de funcionament, d'uns 14 cm de potència, amb molts carbons, i immediatament a sobre de la solera d'aquella infraestructura, 1024, recremada pel foc.
- Z1, sector 2: per sota del superficial 1001, l'estrat 1007 (mitjan o segona meitat del segle i?), de 14 cm de potència (assenyalat com d'abandonament) que cobria 1027, d'uns 8 cm de gruix (sense dades) i es disposava directament sobre el sòl geològic.
- Z1, sector 3: per sota del nivell superficial (1001) trobàvem una seqüència de tres estrats —1025 (segle i?), 1026 (sense dades fermes) i 1030 (sense dades)—, de 28 cm, 13 cm i 36 cm de potència, respectivament, amb el sòl natural per sota.
- Z1, sector 4: 1001, 1008 (30-60 cm de gruix) (mitjan o segona meitat segle i) i 1028 (30 cm de gruix) (segle ii).
- Z1, sector 6: 1001, 1035 (67 cm de potència) (sense dades) i 1036 (nivell de còdols) (sense dades).
- Zona 2 (Z2), sector 1: per sota del superficial (2001), d'entre 0,2 i 1,5 m de potència, es trobava 2002, de 10 cm de gruix, que cobria els paviments d'*opus signinum* 2003/2004 i 2005/2005 (sense dades).
- Z2, sector 2: 2001 cobria 2021 (30 aC – 40 dC?), d'uns 13 cm de potència, que es disposava damunt del paviment 2013, d'*opus signinum*.
- Z2, sector 3: tres estrats correlatius, amb el superficial 2001, 2018 a sota (segles i i ii), d'uns 15 cm de gruix i, més ensota, 2044 d'uns 40 cm de potència (sense dades).
- Z2, sector 4: seqüència formada, de dalt a baix, per 2001, 2020 (abandonament), d'uns 28 cm de gruix, i 2026, d'uns 22 cm (finals del segle ii i inicis del segle iii).
- Z2, sector 5: per sota de 2001, 2017, d'uns 60 cm de potència (abandonament).
- Zona 3 (Z3), sectors 1 i 2: 3001 amb una potència entre 0,75 m i 1,5 m, cobria 3019 (abandonament), d'uns 31 cm de gruix, i 3022, d'uns 30 cm, que reposava damunt la roca (segle ii molt avançat).

PROPOSTA D'INTERPRETACIÓ

En aquest intent, parcial i condicionat per les peculiaritats de les dades (*supra*), cal considerar la informació anterior relativa a les Cavorques, interpretades com a vestigis notables de monuments funeraris i convenientment publicades (Nolla i Sureda, 2005, 129-140, amb la bibliografia anterior i *supra*). Tal com tindrem ocasió d'expressar, aquelles restes no només s'expliquen millor sinó que ajuden a solucionar problemes aparentment difícils de resoldre com l'estranya proximitat de dos mausoleus no pas fàcil d'explicar.

Començarem pel camp baix (Z1) que mostra unes determinades peculiaritats i una certa independència estructural amb els vestigis localitzats al camp alt (Z2 i Z3). Cal convenir en l'existència segura, en aquell sector, d'una primera fase d'ocupació que ens cal cercar en els espais perifèrics de l'àrea excavada, més cap a migdia i més cap a la carretera de Sant Julià de Llor (Gi-532) (Z1-06). Els murs localitzats són sòlids i ben obrats, cosa que fa pensar en construccions que havien d'oferir unes condicions determinades i que es pretenia que fossin de llarga durada. Pel damunt del sòcol, el mur seria obrat amb tàpia i els sostres coberts amb *tegulae* i *imbrices*. Magatzems, dipòsits, sales de transformació, estables? No ho podem saber de cap de les maneres. Tampoc estem en condicions de fer una proposta cronològica de fundació i ús d'aquelles estructures tot i que els modestíssims vestigis podrien defensar una cronologia altimperial (mitjan i segona meitat del segle I). Agafem amb prudència aquesta afirmació.

Semblaria que a partir del moment de l'aprofitament de la paret 1032 com a fonament del nou mur 1032B, les construccions inicials foren desmantellades (parcialment?) quan hom decidí bastir al camp baix, immediatament al nord de la zona anteriorment edificada (Z1-S06), una terrisseria la superfície total de la qual se'ns escapa (Z1-01, Z1-02, Z1-03, Z1-04, Z1-05). Els murs nous, que seguien la mateixa orientació, són completament diferents, de pedruscall disposat en sec o fent servir argila per lligar. Defineix el conjunt un forn de mides notables i, a redós, un seguit de passadissos i zones de treball lligats a aquella activitat artesanal. Faria l'efecte de ser una obra cronològicament avançada en el temps que proposaríem situar durant el govern de Septimi Sever i successors. L'abandonament «pacífic» del lloc coincideix amb el de la vil·la. Només coneixem molt parcialment aquella infraestructura, la qual es perllongava, amb tota seguretat, almenys cap a llevant. Tanmateix, les mides i les característiques del forn no semblen pròpies d'una estructura exclusivament autàrquica, sinó de quelcom adreçat a l'abastiment d'una àrea geogràfica més gran.

Pel que fa al camp alt, cap a tramuntana, Z2 i Z3 formen part d'un mateix conjunt on és possible, també, observar dos moments molt clars i tot un seguit de fases intermèdies, molt

difícils de fixar en el temps. Com passa a la zona 1, trobem també un moment primer amb murs d'*opus incertum*, de pedruscall i morter, amb una segona fase amb les parets en sec i argila. A diferència del que passa a baix, aquí els murs nous s'interrelacionen amb el antics, tot compartimentant i creant estances diferents i més reduïdes. Intuïm l'existència d'un pati de superfície considerable (Z3-S03 i Z3-S04), potser amb un passadís porticat a tramuntana, i tota una sèrie de cambres rectangulars o quadrangulars, amb l'eix llarg orientat de tramuntana a migjorn. Queda ben clar que totes aquestes estructures (Z2 i Z3) haurien format part de la *pars fructuaria* de la vil·la, amb espais de transformació lligats a l'obtenció de most i, en darrera instància, de vi. Segueix fil per randa el que és propi de l'activitat agrícola dels *territoria* de les *ciuitates* del quadrant nord-oriental del *conuentus Tarraconensis* (Burch *et al.*, 2013, 86-93). Cal suposar, no gensmenys, que el cereal també hi tindria un paper complementari, tal com hortalisses, fruites i verdures, i l'activitat ramadera que una excavació continuada i en extensió del lloc hauria de confirmar i avaluar.

Les dades sobre la manipulació del raïm són clares i diverses, sobretot a Z2 però també a Z3. Z2-01, un dels espais més ben conservats del conjunt, és un *calcatorium* o sala de premsat, amb una llarga etapa d'utilització, com remarca la superposició de sòlids paviments hidràulics. A la part meridional d'aquesta estança i a la septentrional de la veïna (Z2-05), es conserven uns basaments disposats de tal manera que cal posar-los en relació. Proposaríem interpretar-los com els peus d'una premsa desapareguda. A la part central de l'habitació es conserva, en molt bon estat, un orifici pentagonal perfectament obrat quan s'abocà la morterada del *signinum*, que devia servir per encaixar-hi un post de fusta que hauria de tenir a veure amb l'activitat d'aixafament del raïm que s'hi realitzava. A l'angle nord-oest, en un moment indeterminat de la història del lloc, mossegant puntualment les parets (2009 i 2010), s'efectua un retall circular (2038) que ha de correspondre a un *dolium* o recipient similar. Potser immediat, dins la mateixa fase constructiva, s'afegí a aquesta estança (Z2-S01), per ponent, una cambra rectangular de superfície més reduïda (Z2-02), amb un paviment de *signinum* que cobria, també, les parets. Cal considerar el lloc com un altre *calcatorium*, lloc de trepig del raïm durant la verema. La curiosa fossa 2040, que perfora murs i es perllonga per Z2-01, definiria, segons el nostre parer, una connexió entre les dues estances i potser l'existència d'unes canonades metàl·liques que s'haurien robat després de l'abandonament, malmetent-ho tot. Z2-S03 mostra l'existència d'un petit aljub (un modest *lacus*, dipòsit de trepig?), la probable existència d'un altre i una connexió constructiva que bastia una comunicació per líquid entre aquesta sala i l'àrea de llevat (2037). Tot això confirma la relació del lloc amb la viticultura.

En una època determinada, cap a finals del segle II o inicis del III, Z2-S04, la gran cambra occidental degué servir, totalment o parcialment, de *cella uinaria*. Semblaria, però, que aquesta hauria estat una funció relativament tardana d'aquell espai; abans potser hauria estat una zona oberta, una mena de pati. El sondeig Z2-02 va proporcionar bones dades estratigràfiques. Dins d'un nivell d'aportació (2026 i, potser, 2020) que es posà directament per sobre del sòl natural, s'encastà el *dolium* (2028) i es col·locà amb cura una ofrena de caire religiós que podria estar relacionada amb les transformacions generals d'aquest sector que, tal vegada, es podrien relacionar, també, amb els pocs murs de pedra i terra (*supra*). Recordem que de manera explícita se'ns fa saber la inexistència de forats i rases (Augé, 2015), cosa que només pot significar la simultaneïtat del farciment, i la col·locació del *dolium* i de l'ofrena religiosa.

Z3 segueix el mateix model però l'arrasament més intens d'aquest sector en dificulta la seva interpretació. Sembla evident l'existència d'un pati de treball de mides considerables a redós del qual s'haurien vertebrat les diverses estances, amb un passadís, potser porticat, a la galta septentrional. Molt interessant és la localització d'un *lacus*, un dipòsit de considerable capacitat,

només parcialment excavat que fou bastit a l'angle nord-oest del possible pati. L'aljub és de tècnica molt acurada i mostra un sòl de *bessales*, gens convencional i rar (però no pas inexistent). Uns possibles llandars ens informarien de la connexió entre diversos espais.

A Z3-S07, a llevant, podria localitzar-se, potser, una altra *cella uinaria*, tal com assenyalaria el *dolium defossa* identificat.

Les ruïnes de la Casa dels Moros (o Cavorca I), que s'havien interpretat com els vestigis d'un monument funerari, un possible *columbarium* (*supra*), han de ser convenientment contextualitzades (figura 12). Les noves descobertes ho fan impossible. Cal interpretar-les com les restes d'un sector determinat de volada considerable. El més raonable és suposar que formaven part de la *pars urbana* de la vil·la ateses les seves característiques i, potser —ho diem pel tipus de coberta— d'un *balneum*.¹ Entre aquestes ruïnes i les estructures posades al descobert per les excavacions preventives observem una mateixa orientació.

Caldria cercar, a redós d'aquelles ruïnes, la *pars urbana* de la vil·la i, molt versemblantment, el nucli antic de l'edifici. Després, l'edifici hauria crescut cap a llevant i a la feixa baixa, cap a sol ixent i cap a migdia.

1 Recordem la recuperació de vidre pla que podria anar, també, en aquesta direcció.

ANÀLISI DEL MATERIAL ARQUEOLÒGIC

L'excavació va proporcionar, amb moderació, vestigis suficients de cultura material. En no tractar-se d'una intervenció programada, sovint no s'aprofundia en el subsol. Només puntualment, aquí i allí (*supra*), s'efectuaren pous de sondeig fins al subsol natural per configurar una idea el més justa possible de la seqüència estratigràfica dels diferents sectors. Van ser, sempre, espais de superfície molt reduïda (2 m per 2 m), cosa que no facilitava aplegar grans quantitats de cultura material feta servir pels habitants d'aquell establiment rural.

Hi ha, certament, una mica de tot. Preferentment, ceràmica, objectes metàl·lics de ferro i de bronze, més aviat mal conservats, unes poques monedes de bronze i restes òssies. Tal com veurem tot seguit, aquest material permet afigurar amb una idea general la cronologia global del jaciment, en ocasions —moment final— amb tota la claredat del món; pel que fa al moment inicial, es plantegen algunes possibilitats, raonables, que només futures excavacions en extensió podrien acabar resolent. De vegades, una seqüència estratigràfica poc clara i d'altres un conjunt escàs d'objectes no ens ajuden a fixar en el temps algunes de les fases que hem identificat de l'evolució històrica del lloc. De bell nou, caldrà fer plantejaments hipotètics més aviat poc ancorats.

Tanmateix, les circumstàncies van permetre documentar de manera diàfana una deposició de caire religiós que caldrà posar en relació amb fets similars obrats en altres *uillae* i jaciments diversos del territori amb unes característiques similars. Malgrat diversos intents seriosos de resoldre definitivament aquesta qüestió (Casas i Ruiz de Arbulo, 1997, p. 211-227; Nolla, Casas i Soler, 2012, p. 175-181; Palahí, 2019, p. 260-271), no sembla pas que s'hagi aconseguit. Aquesta nova deposició aporta noves dades que caldrà aprofitar per intentar copsar el gest devers la divinitat (*infra*).

El nostre estudi seguirà escrupolosament les troballes en el seu context. Quan es tracti de peces singulars, els seguirem la pista fins on sigui possible. Les dades aconseguides per a cadascuna de les unitats estratigràfiques ens haurà d'ajudar, fins on sigui possible, a fer una proposta de datació d'aquell nivell i, si fos possible, fixar en el temps algunes de les fases constructives identificades en l'anàlisi estructural. Convé recordar, finalment, que no totes les unitats estratigràfiques van proporcionar material i que de vegades allò recuperat era escàs i sense valor.

UE 1001. Entre la ceràmica, cal assenyalar la vora ben característica d'una gerra de ceràmica d'engalba blanca (figura 31, 1). Aquesta terrissa és pròpia de contextos baixrepublicans en el territori de l'antiga Indigècia. Són, certament, produccions molt

uniformes procedents d'activíssimes terrisseries que caldria situar a Empúries o al seu redós immediat. Si bé la data d'aparició s'ha de posar cap a mitjan segle II aC, és ben present durant els dos primers terços del segle I aC (Nolla, Palahí i Vivo, 2010, p. 129-159; Casas i Nolla, 2012, p. 655-660). Es recuperà una base característica de ceràmica grisa emporitana, molt probablement d'un bicònic, amb idèntica cronologia de la peça suara esmentada (figura 31, 2). Assenyalem la vora d'una escudella tipus «Llafranc» (figura 31, 3), peça representativa dels diversos tallers locals d'aquest sector nord-oriental del *conuentus Tarraconensis*. La trobem a bastament en contextos ben datats dins dels segles II i III (Casas *et al.*, 1990, núm. 645, p. 664-666, 703, i 717-718, a títol d'exemple). La seva presència és notable a l'escombrera d'abandonament de la *statio* de Mas Gusó (Casas, Nolla i Soler, 2018, p. 343). És, també, present la vora d'un gibrell de característica vora engruixida amb la cara superior del llavi, plana, decorada amb solcs (figura 31, 4). És ben representada al farciment superior de Casa Pastors, a Girona (Nolla i Casas, 2009, figura 26, 8) i en la major part de jaciments del país amb contextos de segona meitat del segle II i de la centúria següent (Casas *et al.*, 1990, núm. 636, 637, 681...). La ceràmica de cuina reduïda (i oxidada) està representada per un plat de parets obertes amb llavi arrodonit, molt subtil (figura 31, 5) amb paral·lels relatius en contextos de primera meitat del segle III (Casas *et al.*, 1990, núm. 673) i una possible escudella (figura 31, 6) de llavi engruixit i ben definit (semblança relativa a Casas *et al.*, 1990, núm. 613). Hom recuperà, sencera, una tortera bitroncocònica (figura 31, 7), un fragment de fil de bronze (una agulla, un braçalet?) (figura 31, 8) i dues petites peces incompletes de ferro (figura 31, 9). Es recupera, finalment, gairebé la meitat d'un *catillus* d'un molí rotatori de secció troncocònica d'una pedra rugosa de color grisós (figura 31, 10). S'assenyala, també, un fragment informe d'àmfora itàlica i un altre de *ts* sud-gàl·lica.

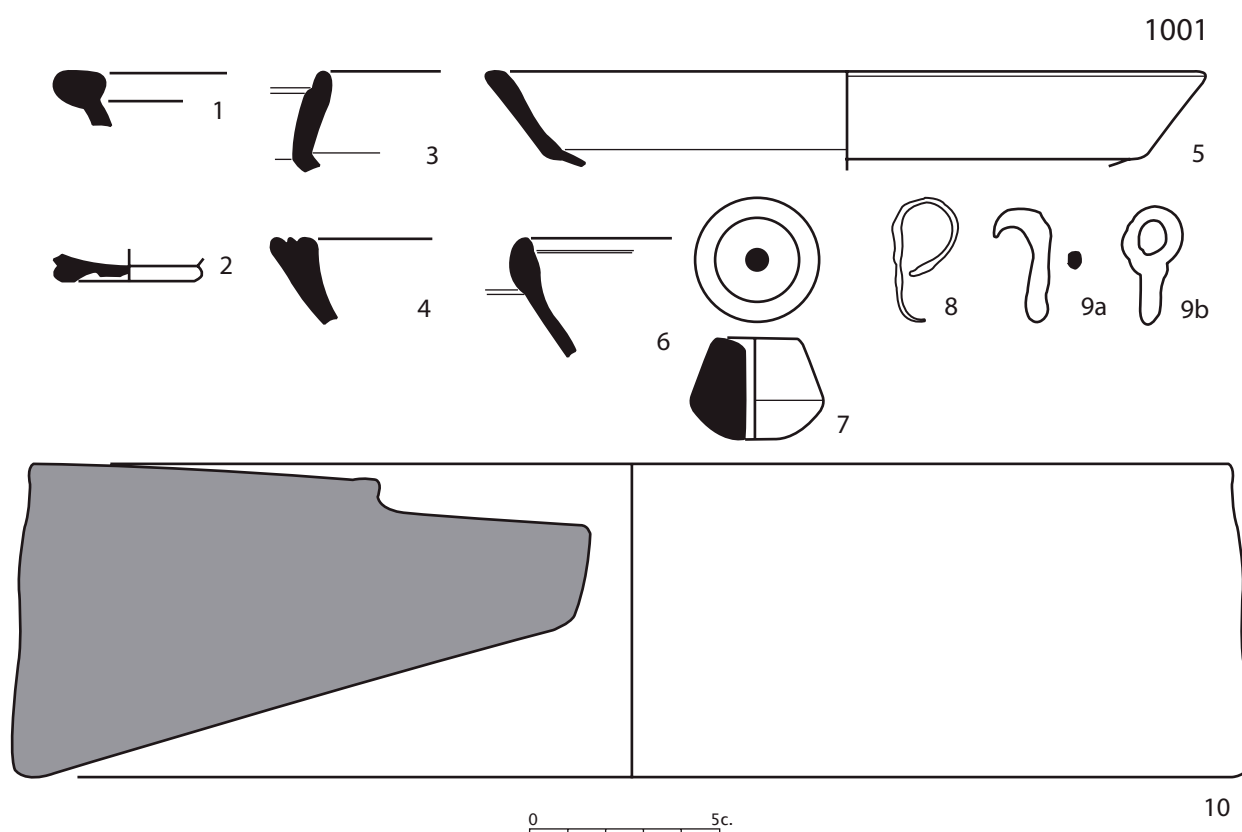

Figura 31. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 1001. Material arqueològic.

1002. *Ts* africana C, base del plat Hayes 50 (figura 32, 1). Dues vores de la cassola Lamboglia 10A (figura 32, 2 i 3) de la ceràmica africana de cuina, envernissades interiorment. La seva presència en contextos dels segles II i III és constant i nombrosa, i una vora d'una altra cassola, molt menys habitual, forma Ostia I, 270 (figura 32, 4) que es troba a partir del segle II en endavant (Aquilué, 1995, p. 68, figura 6, 6). La ceràmica de cuina grollera és representada per un fragment d'una robusta tapadora (figura 32, 5), amb paral·lels més o menys pròxims al territori (Casas *et al.*, 1990, núm. 462) i un fragment d'olla amb una nansa aplicada (figura 32, 6). Peces semblants en trobem a l'escombrera d'abandonament de Mas Gusó (Casas, Nolla i Soler, 2018, p. 344). S'assenyala també un fragment informe de *ts* sud-gal·lica i fragments diversos d'àmfora, de ceràmica comuna oxidada, de ceràmica de cuina i de *dolium*.

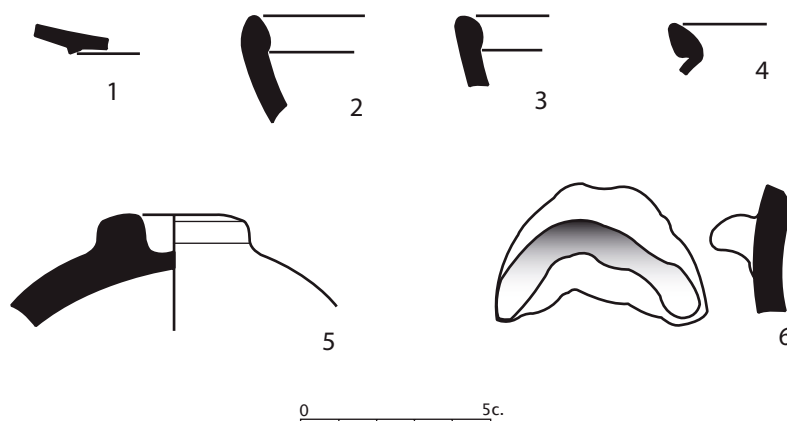

Figura 32. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 1002. Material ceràmic.

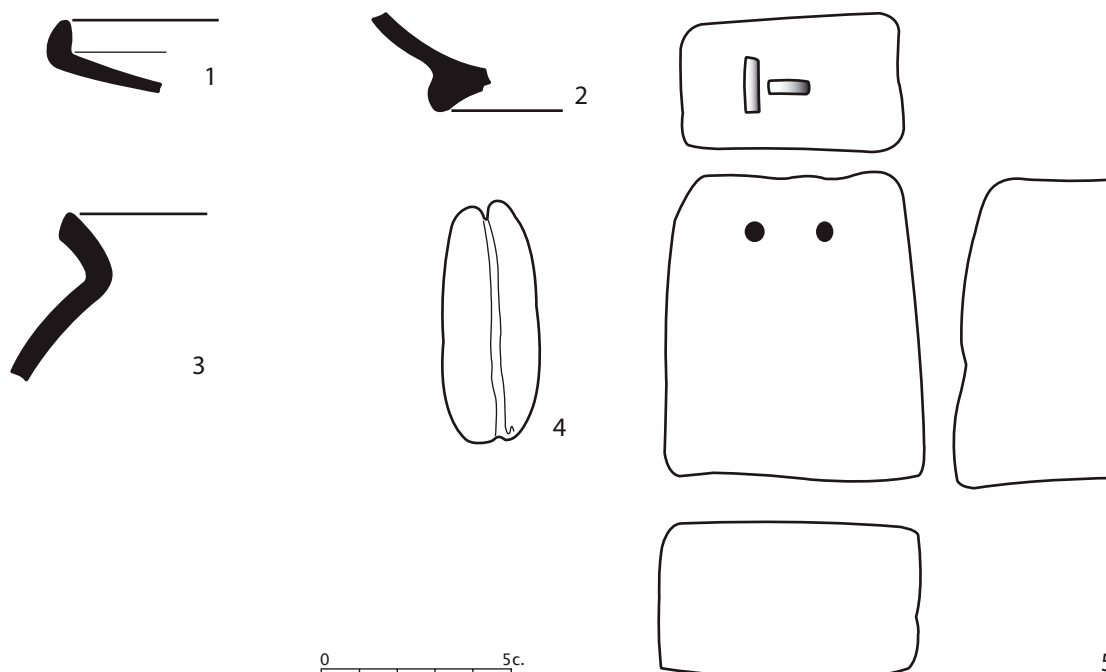

Figura 33. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 1007. Material arqueològic.

1007. La vora d'un gran plat pla de ceràmica grisa emporitana de la forma C (Barberà, Nolla i Matas, 1993, p. 30-31, làmina 9) o C-I (Burch i Sagrera, 2009, p. 213) (figura 33, 1). Són peces característiques, al territori de l'antiga Indigècia, dels dos primers terços del segle I aC. Fragment de base d'una escudella de ceràmica grisa tardana (figura 33, 2) i una vora d'olla de terrissa comuna oxidada de cuina de perfil en S (figura 33, 3). Es van localitzar, sencers, un *pondus* (figura 33, 5) amb un senyal imprès *ante cocturam* a la cara superior i una tortera (?) (figura 33, 4) allargassada prou atípica. Diversos fragments de ceràmica grisa de la costa catalana, de ceràmica oxidada de tradició ibèrica, tres fragments de *ts* sud-gàl·lica i uns quants fragments de ceràmica comuna oxidada, de cuina i de *dolium*.

1008. *Ts* sud-gàl·lica, un fragment d'un plat que assimilariem a la forma Drag. 18, característic del segle I (figura 34, 1); vora d'escudella carenada de ceràmica comuna oxidada (figura 34, 3) i fragment de base d'una altra escudella de ceràmica grisa tardana (figura 34, 2). Una vora d'una àmfora Dressel 2-4, obrada a la *Tarraconensis* (figura 34, 4) que serví per transportar vi. Assenyalem una robusta vora d'un *dolium* (figura 34, 5) (Simon, 2019, p. 365-375) i un petit ganxo de bronze parcialment trencat (figura 34, 6). Afegim-hi fragments de ceràmica grisa de la costa catalana, de ceràmica oxidada de tradició ibèrica, d'àmfora itàlica i de ceràmica comuna oxidada i reduïda.

Figura 34. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 1008. Material ceràmic.

1009. Hom recuperà dos fragments de grans recipients, grans gibrells, de ceràmica comuna oxidada local. Una vora de llavi ben definit, arrodonit i pla (figura 35, 1), amb paral·lels en contextos de la segona meitat del segle II (Casas *et al.*, 1990, núm. 641) i una base subtilment cònca, sense peu (figura 35, 2), ben característica d'aquelles peces grans dels segles II i III.

1012. Dos fragments molt semblants de dos morters (figura 36, 1 i 2) de llavi ben definit, de formes arrodonides i lleument inclinat cap a fora, amb paral·lels sovintejats en el territori en contextos de segona meitat del segle II i segle III (Casas *et al.*, 1990, núm. 606, 654, 738...) i un fragment de base d'una gerra, àpoda i amb la base lleugerament cònca (figura 36, 3). També es trobà el fragment d'una olla de perfil en S de ceràmica de cuina (figura 36, 4), omnipresent en contextos del segle II en endavant. Afegim-hi fragments de ceràmica oxidada de tradició ibèrica, un fragment de *ts* sud-gàl·lica i d'àmfora.

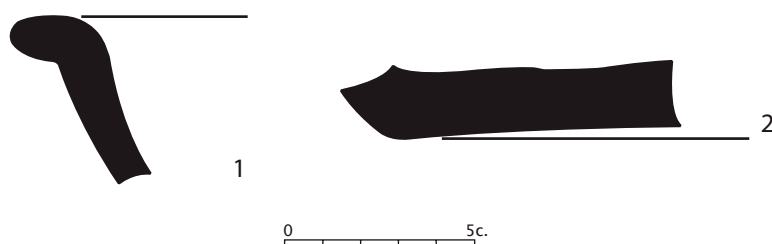

Figura 35. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 1009. Material ceràmic.

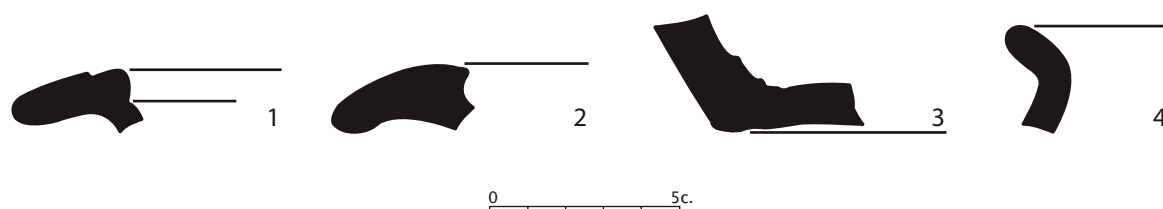

Figura 36. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 1012. Material ceràmic.

1025. Fragment de base d'una copa que assimilariem a la forma Lamboglia 27 de la ceràmica campaniana A (figura 37, 1). Base d'una gerra de ceràmica comuna oxidada, amb peu marcat i característica de la segona meitat del segle II i del III (figura 37, 2) i una vora d'una olla (o urna) de perfil en S (figura 37, 3). Fragment d'un senzill braçalet obrat amb un fil gruixut de secció circular de bronze (figura 37, 4). Afegim-hi un fragment de *ts* sud-gàl·lica, ceràmica de cuina africana, oxidada de tradició ibèrica, àmfora, *dolium*, un fragment de vidre pla i escòria de ferro.

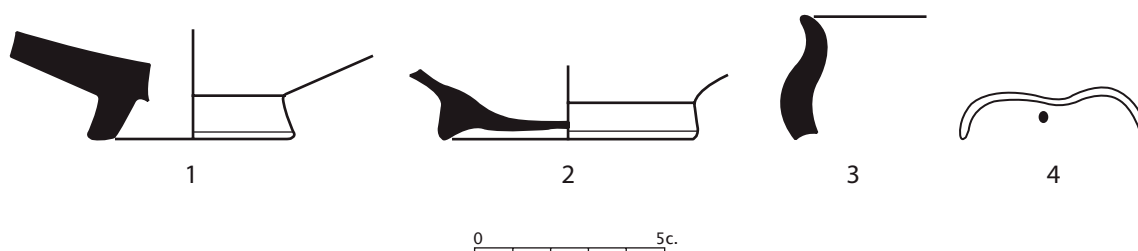

Figura 37. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 1025. Material arqueològic.

1028. Vora de cassola de la forma Ostia III, 267 de la ceràmica de cuina africana (figura 38,1) (Aquilué, 1995, p. 68, figura 6, 5) molt ben representada en els segles II i III en tots els jaciments d'aquest territori. Fragments diversos de ceràmica comuna oxidada (figura 38, 2 i

3). Un fragment informe de *ts* sud-gàl·lica, una vora de la forma Hayes 5A de *ts* africana A i fragments informes de ceràmica comuna oxidada i reduïda i d'àmfora.

1035. Base d'un ungüentari de vidre que assimilariem a la forma Isings 26, tan present en contextos del segle I (figura 38, 5) (Isings, 1957, p. 40-41). Fragments de ceràmica comuna oxidada i reduïda i d'àmfora.

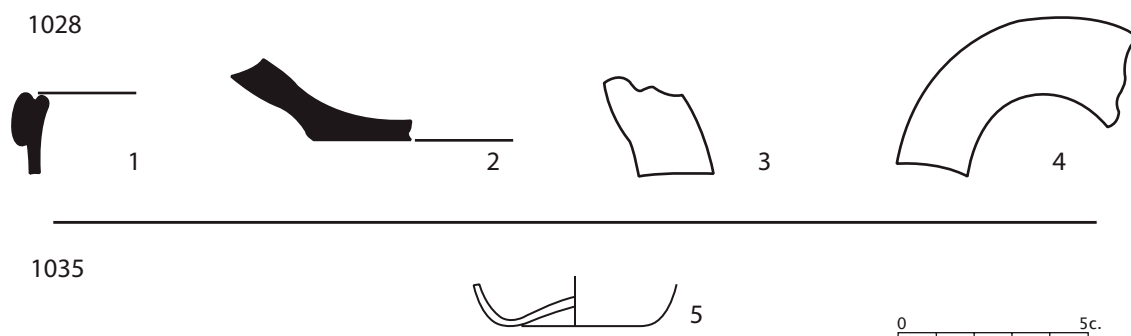

Figura 38. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 1028 i 1035. Material arqueològic.

2001. Nansa d'una gerra de ceràmica comuna oxidada local (figura 39, 1) ben característica d'aquesta mena de recipients en contextos dels segles II i III.

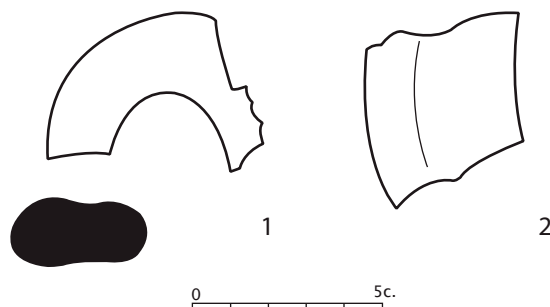

Figura 39. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 2001. Material ceràmic.

2017. *Ts* africana C, base de la forma Hayes 50 (figura 40, 3). Base de ceràmica comuna oxidada local, amb peu ben marcat (figura 40, 2). El perfil és a bastament usat en els segles II i III. Vora d'olla de ceràmica comuna grollera de color negre (figura 40, 1). S'assenyala la presència de fragments d'àmfora, amb una vora de Dressel 2-4, de ceràmica vidrada, potser romana, i de comuna oxidada i reduïda. Afegim-hi dues monedes de bronze de 17 mm i 19 mm, respectivament. Una, llegible, correspon a Claudi II (figura 51, a dalt); l'altra, més malmesa, semblaria que també.

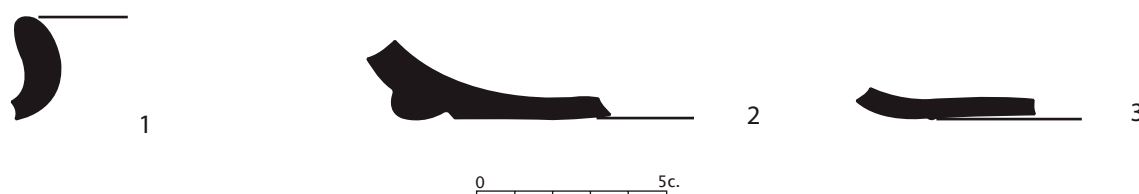

Figura 40. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 2017. Material ceràmic

2018. Fragment d'una base d'un recipient de forma indeterminada de la ceràmica emporitana tardana (figura 41, 1) (sobre aquestes produccions, Nolla *et al.*, 2003, p. 33-53; Nolla, Sagrera i Burch, 2007, p. 47-67), molt ben representada en aquest territori en contextos del darrer terç del segle I C i la primera meitat de la centúria següent. La ceràmica comuna oxidada està representada per un fragment d'una tapadora (figura 41, 2) de perfil ben definit (Casas *et al.*, 1990, núm. 617). Dues nanses d'àmfora (figura 41, 3 i 4) que caldria assimilar a la forma Dressel 2-4. Les dues són de producció local. Afegim-hi altres fragments de ceràmica comuna oxidada i reduïda i d'àmfora ibèrica i romana.

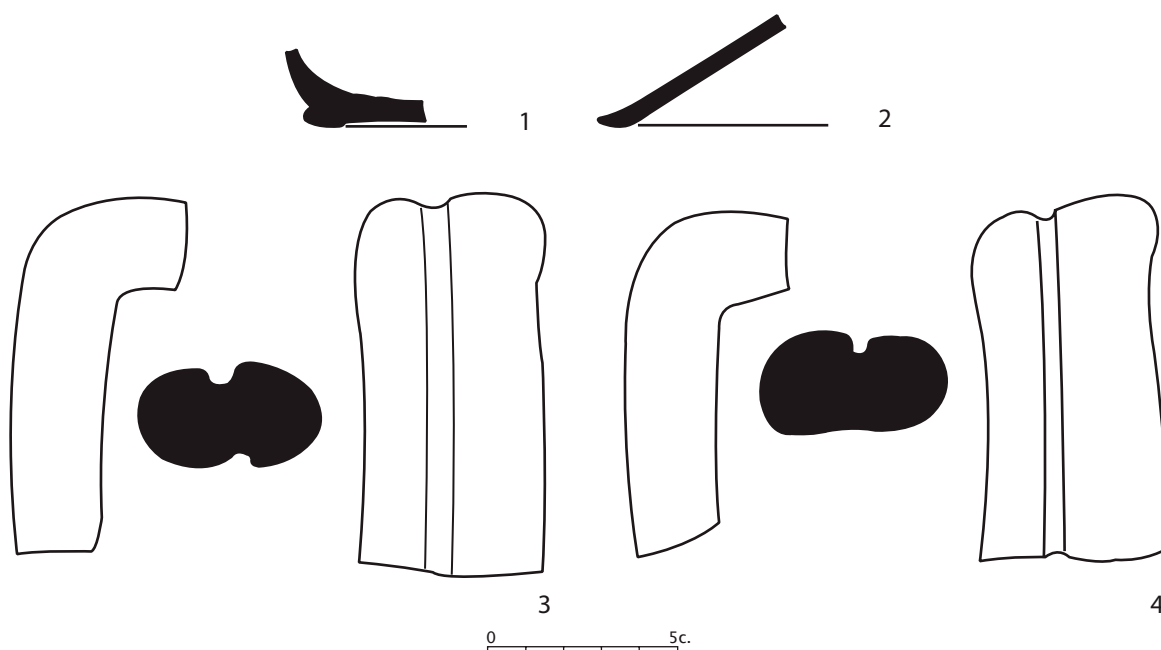

Figura 41. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 2018. Material ceràmic.

2020. T3 sud-gàl·lica, fragment de la panxa decorat amb banda de cercles d'una escudella que assimilaríem a la forma Drag. 37 (figura 42, 1). T3 africana C. Una vora del plat de la forma Hayes 49 (Hayes, 1972, p. 67-68) (figura 42, 2) i tres de la cassola o plat de vora alta de la forma Hayes 50 (figura 42, 3 a 5). És, precisament, aquesta forma la més representada — sovint és l'única — d'africana C en contextos del segle III. És, no cal dir-ho, un esplèndid «fòssil director». Vora de cassola de ceràmica africana de cuina de la forma Ostia III,267 (figura 42,

6). Pel que fa a la ceràmica comuna oxidada, assenyallem una petita escudella hemisfèrica amb llavi ben definit que s'obre vers l'exterior (figura 42,7) amb paral·lels diversos en el territori (Casas *et al.*, 1990, núm. 532, 601, 722...), a Girona (Nolla i Casas, 2009, figura 24, 6) o a Mas Gusó (Casas, Nolla i Soler, 2018, p. 342-343) i una gerra sense coll i llavi obert (figura 42, 8) (Casas *et al.*, 1990, núm. 592). També es conserva la vora d'un morter de llavi triangular i perfil molt ben definit amb paral·lels nombrosos en contextos de la segona meitat del segle II i segle III (figura 42, 9) (Casas *et al.*, 1990, núm. 649, 679, 680; Nolla i Casas, 2009, figura 26, 6 i 7); També el fragment d'una gerra de base plana i peu subtilíssim (figura 42, 10), una nansa robusta de secció característica (figura 42, 11) i un tupí de ceràmica oxidada sencer (figura 42, 13), de base plana, àpode, cos globular, sense coll, llavi curt obert vers l'exterior i nansa

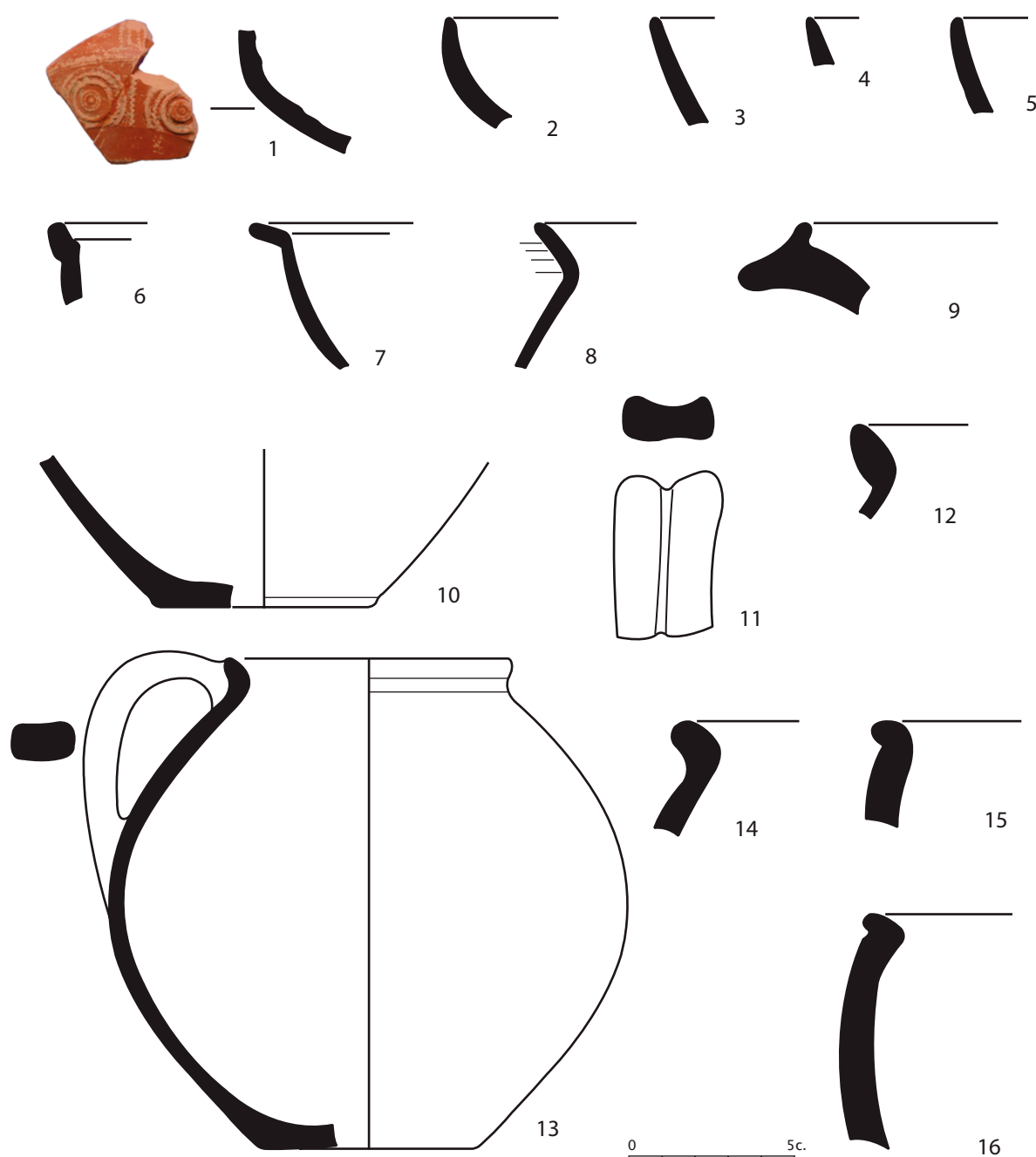

Figura 42. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 2020. Material ceràmic.

robusta. És un recipient ben representat en contextos del segle II i, sobretot, del III (Casas *et al.*, 1990, núm. 714). També a la Vinya del Fuster (Nolla, Casas i Soler, 2012, p. 56, figura 22) o a Mas Gusó (Casas, Nolla i Soler, 2018, p. 344). Tres vores d'olles sense coll i llavi, de vegades només insinuat, obert cap a fora i de ceràmica de cuina reduïda, peces per anar directament al foc (figura 42, 12 i 14-16). Es van recuperar quatre vores de *dolium* de perfils i mides diferents (figura 43, 1 a 4) (Simon, 2019, p. 365-375). Completen el conjunt dues peces de ferro. Un ganivet fragmentat (figura 43, 6), amb múltiples paral·lels al territori (Casas i Nolla, 2011, p. 27-40; també a l'escombrera de Mas Gusó (Casas, Nolla i Soler, 2018, p. 360-363) i un clau (figura 43, 5) ben característic. Afegim-hi altres fragments d'àmfora (amb un fragment d'ebusitana), de ceràmica comuna oxidada i reduïda i de *dolium*.

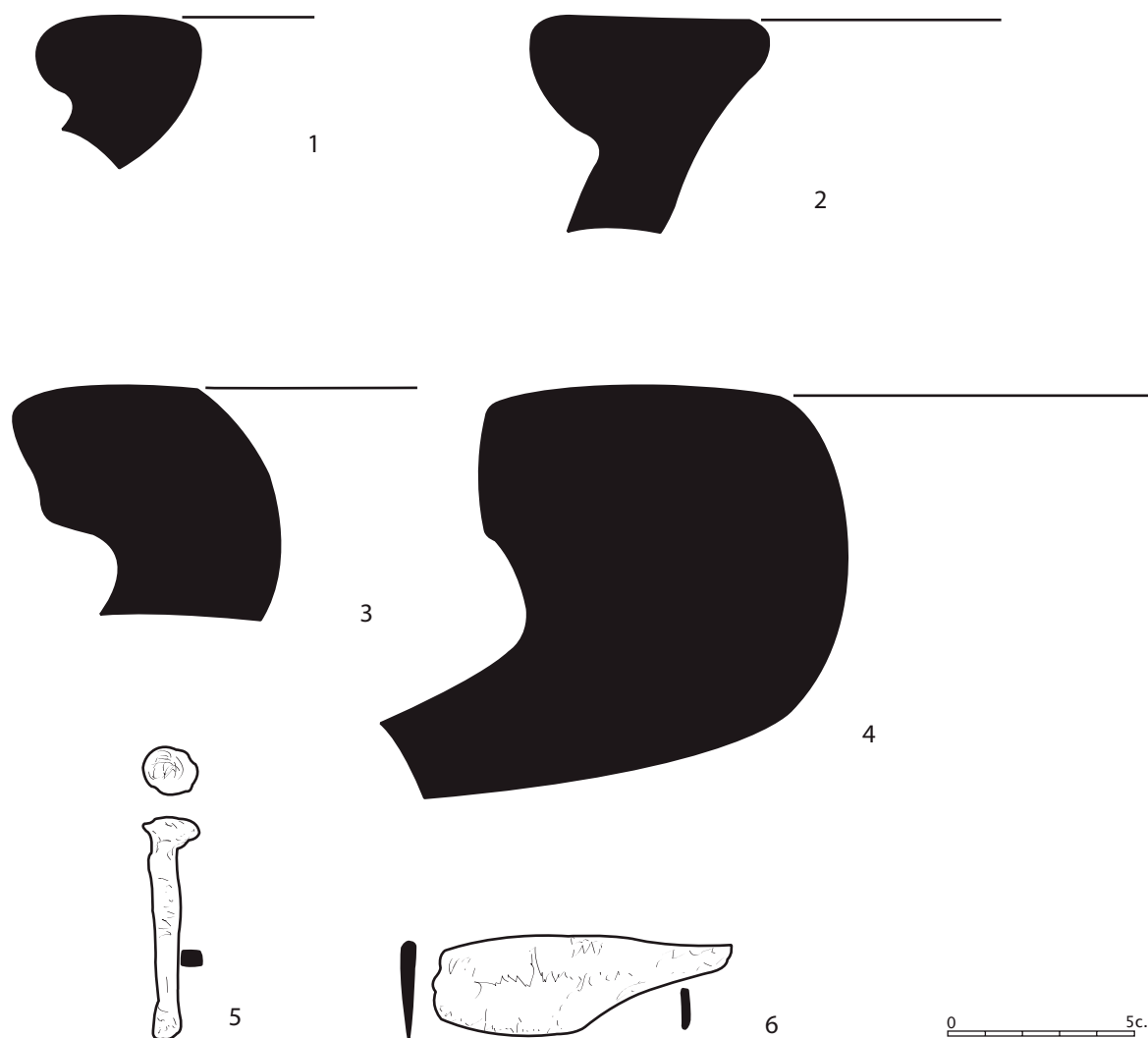

Figura 43. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 2020. Material arqueològic.

2026. Gerra sencera de ceràmica comuna oxidada, de base plana, peu curt però ben definit, de cos alt globular, coll marcat i llavi ben dibuixat obert vers l'exterior. Una nansa robusta amb dues crestes uneix el cos i el llavi (figura 44, 1). Sovintegen peces ben semblants a l'escombrera de Mas Gusó amb contextos de mitjan / tercer quart del segle III (Casas, Nolla i Soler, 2018, p.

341-344), amb un paral·lel ben pròxim a la necròpolis de la Vinya del Fuster (Viladamat)(Nolla, Casas i Soler, 2012, p. 179, figura 187, 3) i en altres punts del territori amb datacions del segle III (Casas *et al.*, 1990, p. 699, 708, 717, 718 i, sobretot, 725). També es recuperà, pràcticament sencera, una mena d'escudella de base plana, cos globular, sense coll i llavi obert subtilment cap a fora (figura 44, 2) en ceràmica de cuina grollera oxidada-reduïda, amb presència visible de desgreixant. Afegim-hi altres fragments de ceràmica comuna oxidada i reduïda i d'àmfora i, ben interessant, dotze restes òssies d'aviram.

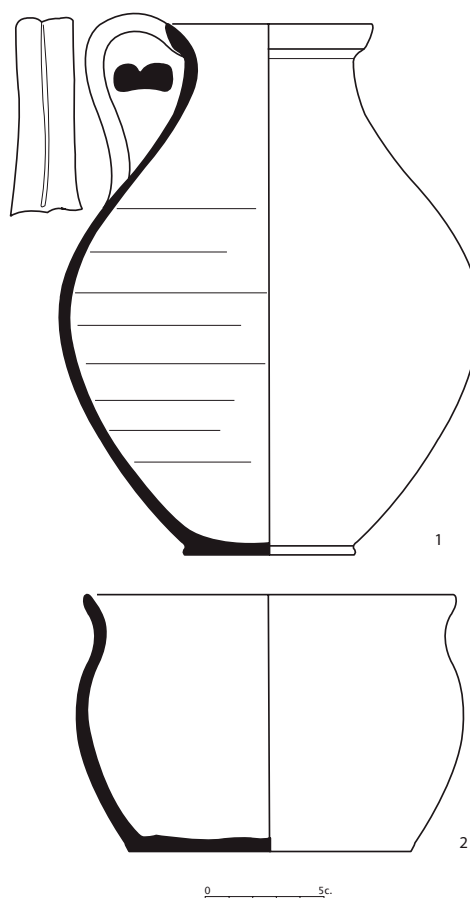

Figura 44. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 2026. Material ceràmic.

2045. És el número d'unitat estratigràfica que es donà a una peça sencera posada cap per avall que descriurem immediatament. Recordem, però, que es trobà dins la UE 2026, de la qual formava part. Gerra retallada de mides considerables. Podia haver tingut una altra nansa contraposada. És de forma globular, amb peu curt però ben marcat i base còncava amb botó central (base umbilicada). El coll era estret i no sabem si desenvolupat o no. Tampoc sabem com era el llavi ni les peculiaritats de la nansa (figura 45). Coneixem peces que s'hi retiren procedents de l'abocador final de Mas Gusó, amb idèntic tractament de la base però amb el peu pràcticament inexistent. També hi ha certes semblances en altres troballes ben contextualitzades del territori (Casas *et al.*, 1990, núm. 539, 717, 718). Proposaríem una cronologia entre la segona meitat del segle II i el segle III.

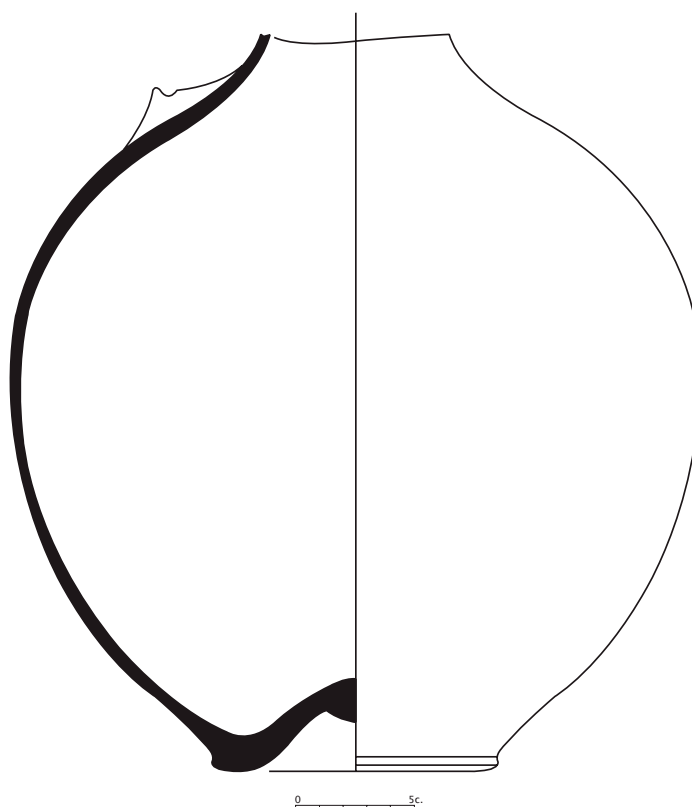

Figura 45. La Casa dels Moros. UE 2045. Gerra de ceràmica comuna oxidada.

2029. Vora d'una cassola de ceràmica de cuina africana de la forma Ostia III, 267 (figura 46, 1). Fragments diversos de gerres de ceràmica comuna oxidada (figura 46, 2 a 6), vores bases i nanses, de perfils característics en contextos altimperials, i olles i tupins de ceràmica de cuina reduïda (figura 46, 7 i 8). Es van recuperar fragments de ceràmica comuna oxidada i reduïda, d'àmfora, de *dolium* i un fragment de *ts* sud-gàl·lica.

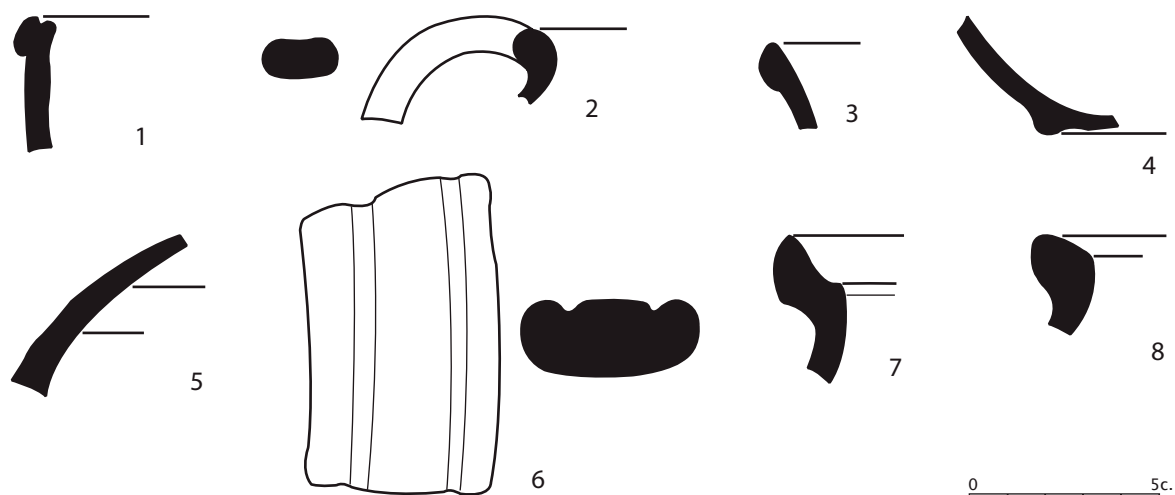

Figura 46. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 2029. Material ceràmic.

2039. Una moneda de bronze de 16 mm de diàmetre, il·legible.

3001. Tres vores de cassola de la forma Ostia III, 267, ben representada en aquest jaciment i en aquest territori (figura 47, 1 a 3). Malgrat el que s'ha dit, no té un valor cronològic gaire precís (segles II i III). Un plat/cassola (figura 47, 4) i dos fragments de vora d'olla de ceràmica grollera reduïda (figura 47, 5 i 6). Fragment molt probablement d'un senzill braçalet obrat amb un fil de bronze de secció circular (figura 47, 7). Sovintegen aquestes modestíssimes peces d'ornament, sobretot de nenes. En contextos funeraris, peces idèntiques, senceres, són troballes ben representades, com podem veure a les tombes núm. 26 i 27 de la necròpolis del Collet est (Nolla *et al.*, 2005, p. 48-50, figures 44 i 57-59, i figura 5, respectivament) o a l'enterrament núm. 14 de la Vinya del Fuster (Nolla, Casas i Soler, 2012, p. 65-66). Afegim-hi altres fragments de ceràmica comuna oxidada i reduïda, d'àmfora i un fragment del *catillus* d'un molí de mà.

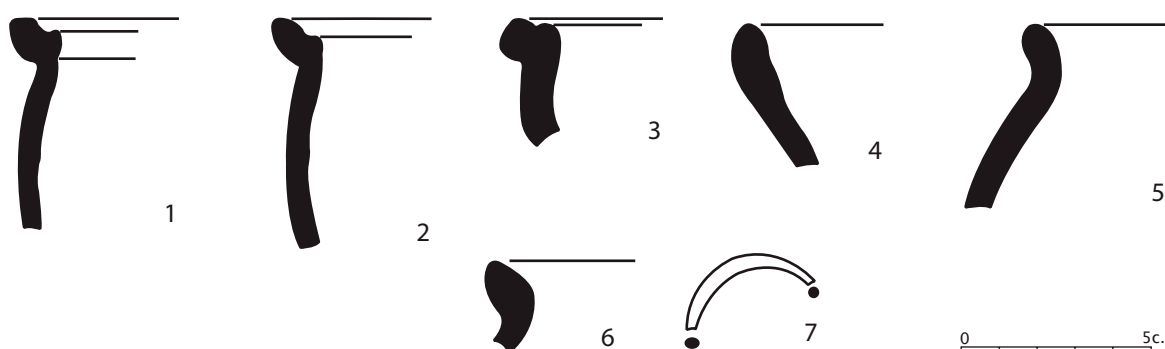

Figura 47. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 3001. Material arqueològic.

3019. Fragment d'un plat-tapadora de ceràmica africana de cuina que assimilariem a la forma Ostia III, 332 (Aquilué, 1995, p. 67, figura 4) (figura 48, 1). Són peces que es troben en nombre considerable en els jaciments d'aquestes contrades i que no tenen, de cap manera, un valor cronològic digne de consideració. Vora d'una escudella de forma arrodonida i llavi lleugerament engruixit obrint cap a l'exterior, de ceràmica comuna oxidada local (figura 48, 2). En trobem paral·lels als jaciments d'aquest territori d'ençà la segona meitat del segle II i el segle III (Casas *et al.*, 1990, núm. 645, 664, 666, 721...) i a l'escombrera d'abandonament de Mas Gusó (Casas, Nolla i Soler, 2018, p. 342-343). Olla de ceràmica de cuina reduïda, de perfil en S i de cos globular, sense coll, llavi curt però ben definit, triangular, que s'obre enfora (figura 48, 3). Són formes molt ben representades, sobretot, en contextos de segona meitat del segle III (Casas *et al.*, 1990, núm. 726, 729, 730, 732, 734...; Nolla i Casas, 2009, figura 31, 9). Ceràmica de cuina grollera, una cassola de parets molt obertes, base plana, sense peu i llavi imperceptible, una peça ben present des d'època baixrepublicana en endavant (figura 48, 4). Assenyalem peces molt semblants de la segona meitat del segle II (Casas *et al.*, 1990, núm. 603, 673); també a Mas Gusó (Casas, Nolla i Soler, 2018, p. 344) i un fragment de base d'una olla o d'una gerra d'una peça àpoda i de base plana (figura 48, 5). També es recuperà un petit fragment de bronze d'un peu trencat d'una peça indeterminada (figura 48, 6). També es recuperà un fragment informe de *ts* africana A, ceràmica grisa de la costa catalana, comuna oxidada i reduïda, àmfora, claus i fragments indeterminats de ferro i bronze, i dos asos emporitans, un d'ells amb contramarca DD (figura 51, al mig i a baix).

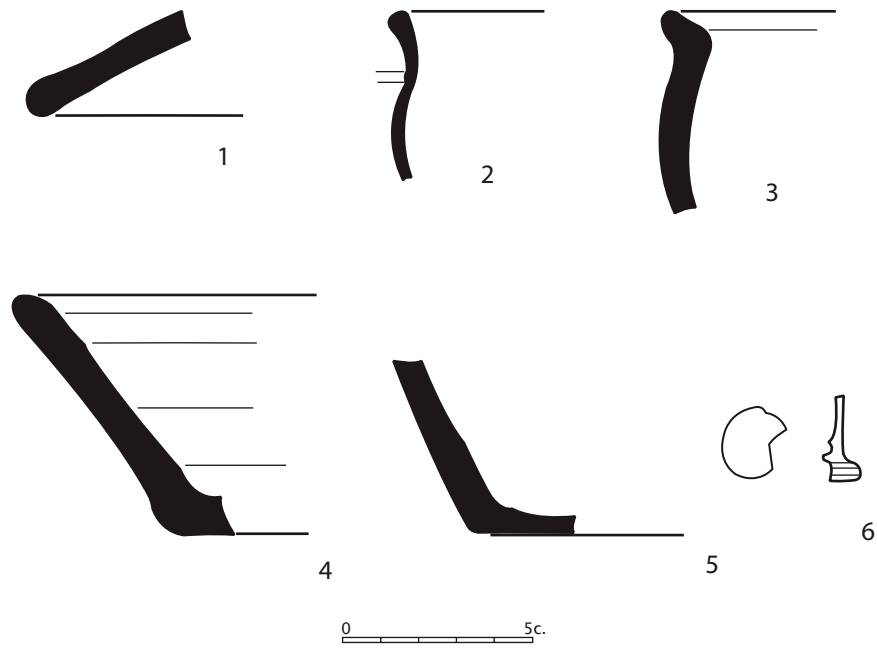

Figura 48. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 3019. Material arqueològic.

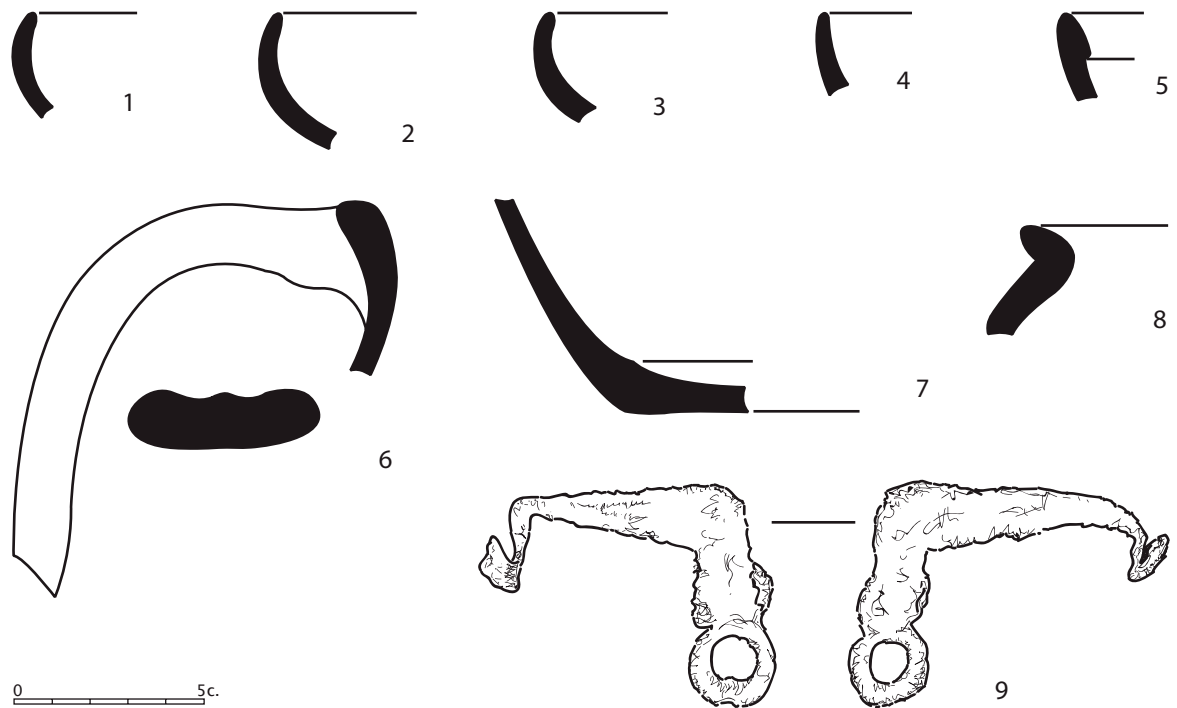

Figura 49. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 3020. Material arqueològic.

3020. *Ts* africana C. Quatre vores d'un plat de la forma Hayes 49 (figura 49, 1 a 4). Una vora d'una cassola de la forma Lamboglia 10A de la ceràmica de cuina africana, interiorment envernissada (figura 49, 5). És una peça molt ben representada en contextos, sobretot, de la segona meitat del segle II i de tota la centúria següent. Vora d'una gerra amb nansa amb tres crestes (figura 49, 6) i base d'un atuell semblant, àpode i pla, de ceràmica comuna oxidada local (figura 49, 7). Olla de perfil en S, de cos globular i sense coll de ceràmica de cuina (figura 49, 8). Clau de ferro prou ben conservada (figura 49, 9). Són peces ben representades en els jaciments d'aquest territori d'ençà la baixa república (Casas i Nolla, 2011, p. 15-22). Peça semblant als nivells del darrer moment de la *statio* de Mas Gusó (Casas, Nolla i Soler, 2018, p. 360-363). Afegim-hi diversos fragments de ceràmica comuna oxidada i reduïda, d'àmfora i una banya de cérvol mig treballada.

3022. *Ts* africana C. Quatre vores de plat de la forma Hayes 49 (figura 50, 1 a 4). Una vora d'una cassola de la forma Lamboglia 10A de ceràmica de cuina africana, interiorment envernissada (figura 50, 5). És una peça molt ben representada en contextos, sobretot, de la segona meitat del segle II i de tota la centúria següent. Base d'un atuell semblant, àpode i pla, de ceràmica comuna oxidada local (figura 50, 6). Olla de perfil en S, de cos globular i sense coll de ceràmica de cuina (figura 50, 7). Clau de ferro prou ben conservada (figura 50, 8). Són peces ben representades en els jaciments d'aquest territori d'ençà la baixa república (Casas i Nolla, 2011, p. 15-22). Peça semblant als nivells del darrer moment de la *statio* de Mas Gusó (Casas, Nolla i Soler, 2018, p. 360-363).

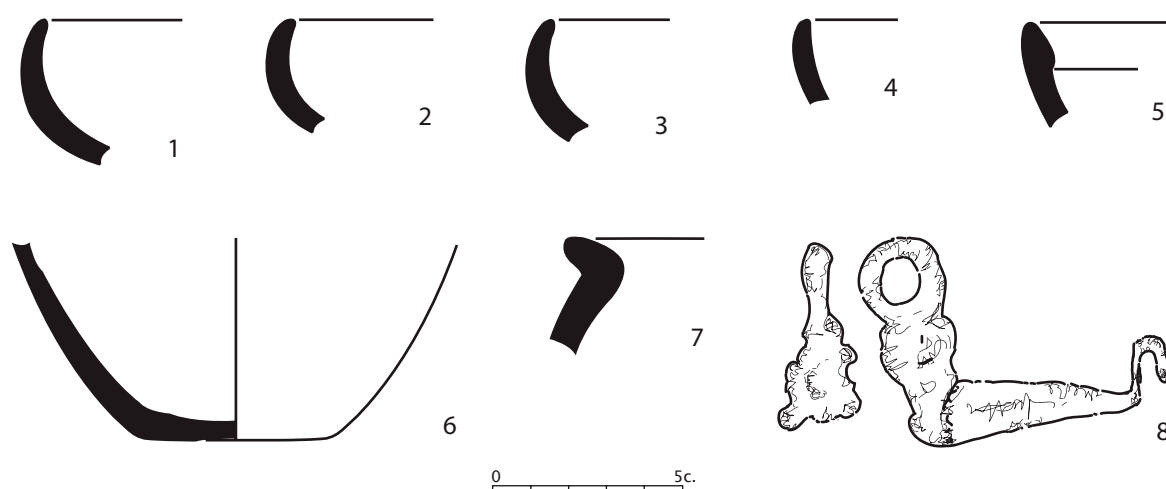

Figura 50. Casa dels Moros (o Cavorca I). UE 3022. Material arqueològic.

OFRENA RITUAL

Tractant-se d'una troballa més que notable, convé analitzar-la amb tota la cura del món per intentar aconseguir una mena d'informació que molt sovint ens defuig completament. Després de descriure la deposició, confrontarem les dades amb altres troballes similars per intentar explicar, fins on sigui possible, el significat d'aquella acció. Tal com podrem constatar hi ha, en un territori determinat relativament pròxim a la Casa dels Moros, uns quants jaciments amb ofrenes ben semblants que, malgrat haver estat estudiades des d'òptiques diverses i en profunditat, no han servit, ni de bon tros, per resoldre l'enigma que ens plategen aquelles deposicions.

Consistia, no en una sinó en tres peces ceràmiques, un ou sencer de gallina i restes òssies d'aviram (no estudiades), disposades d'una determinada manera, amb molta cura dins de l'estrat 2026, un farciment més aviat tardà (època severa) que serví per convertir aquell espai en una *cella uinaria* (figures 27 i 28). L'excavació en profunditat d'aquell sector va demostrar de manera fefaent que no s'hi havia abocat la terra de 2026 per obrir-hi, després, el forat i encastar-hi els *dolia defossa*, sinó que havia estat una acció simultània. De la mateixa manera s'havia procedit a l'hora de posar l'ofrena ritual. No cal dir que aquestes circumstàncies es van documentar amb tota la cura del món (Augé, 2015).

És, aquesta, una circumstància molt valuosa per intentar aprofundir el màxim possible en els objectius d'aquella deposició.

Hom disposà dins d'aquell estrat (2026) una gerra amb la boca i el coll parcialment retallats, amb un ou i restes d'aviram al seu interior, plantada cap per avall. Una mica més enllà, es disposà una gerreta sencera, tombada de costat i una petita escudella, parcialment trencada. Aquesta era una peça de terrissa grollera reduïda; les altres dues eren de ceràmica comuna oxidada del país (i potser produïda a la mateixa vil·la). En acabar de crear l'estat d'elevació 2026, aquests tres atuells eren invisibles.

Quin significat cal donar a aquest conjunt? Convé recordar que coneixem des de fa anys troballes semblants que han estat estudiades amb detall, tot intentant explicar-ne la funció. Casas i Ruiz de Arbulo (1997, p. 211-227), en una anàlisi exhaustiva de les fonts, van arribar a la conclusió, provisional, de posar-ho en relació amb els *dei inferi* i els *manes*, com semblava poder deduir-se del fet d'enterrar l'ofrena, amb la voluntat de supervivència després de la mort (presència d'ous) i, també, amb la voluntat de *lustratio*, de neteja ritual en relació amb aspectes que se'ns escapaven. A partir d'altres troballes es va intentar aprofundir en aquestes qüestions apuntades, tot remarcant l'aspecte funerari potser en relació amb les morts durant l'embaràs, el

part o en el postpart (Nolla, Casas i Soler, 2012, p. 175-181). Noves descobertes han permès a Palahí (2019, p. 269-273) observar que potser no hi ha un ritus únic, sinó diversos.

Fem un cop d'ull ràpid al conjunt de troballes d'aquest territori que, malgrat el que s'ha pogut pensar, no tenen res a veure amb altres rituals només aparentment semblants. El primer lloc on van aparèixer va ser a la vil·la de Tolegassos (Viladamat) amb, ara mateix, dotze casos segurs. Onze procedeixen de la vil·la i un, d'uns 125 m, en un espai remarcadament del *fundus* (camp de l'Ylla).

Se n'han documentat sis a Mas Gusó (Bellcaire d'Empordà), un al Pla de Palol i deu, com a mínim, al Pla de l'Horta, terra endins (Palahí, 2019, p. 269-273). Cal deixar de costat l'ofrena localitzada a Vilauba (Camós)² que és tota una altra cosa i, també, la de Vilarenys (Vall-llobrega) que cal considerar, efectivament, un acte màgic però que no es poden relacionar amb els que ens interessin, per la cronologia, molt més avançada, i per la manca de gerra o atuell ceràmic.³ Tampoc no tindrem en compte les troballes efectuades a la ciutat regular d'Empúries, en tractar-se d'un context urbà i estar molt mal documentades. Malgrat tot, el nombre de troballes és notable en, ara com ara, cinc jaciments distribuïts pel territori.

Quines característiques comunes observem en aquestes troballes? En general, presència de gerres de ceràmica comuna oxidada local que moltes vegades es mostren baquetejades, ratades i, fins i tot, sense la nansa. Sovint, també, la presència d'un ou, preferentment a dins, o davant l'atuell. Tampoc no és estrany l'afegitó d'ossos d'aviram i, més puntualment, de xai (o cabridet). Les gerres, sempre, són posades de costat deixant al marge, fins ara un cas únic, el recipient principal de Bonmatí. En general, eren posades dins d'un forat obrat al sòl i a l'exterior de l'edifici. Afegim-hi una identitat cronològica general que cal situar, sense cap divergència, en època dels Severs, entre molt a finals del segle II i el primer terç del segle III.

Què podem deduir de totes aquestes coses? En primer lloc, la manca de precedents i conseqüents. Res de semblant abans i res de semblant després. Segonament, la inexistència, almenys fins ara, d'accions similars en territoris immediats o més allunyats. Sembla, per ara, una qüestió limitada a un territori determinat (que, tanmateix, es va eixamplant).

Segons la nostra opinió, allò que més dificulta una proposta d'interpretació és la reducció temporal que ens obligaria a imaginar l'arribada, des de fora, d'aquell ritual que, altrament, hauria estat de curta durada (una generació? Una generació i mitja?). És difícil d'acceptar i impossible de provar.

Ara sembla evident, també, que el nombre i la dispersió de casos ho fa possible, que no totes les deposicions tenien el mateix propòsit sinó que intentaven «ajudar» a resoldre diversos problemes existencials. De vegades, les ofrenes se situaven clarament a dins d'una cambra i sota paviment, cosa que podria servir per interpretar aquelles ofrenes en clau constructiva, per atreure la bonhomia de determinades divinitats, una mena de ritus de fundació. En moltes altres ocasions, aquells vestigis se situaven immediatament a fora de l'edifici i, tant a Tolegassos com al Pla de l'Horta, amb una certa freqüència que cal pensar, si no anem errats, al llarg d'un «cert temps» difícil d'avaluar.

La nostra deposició ofereix tres característiques interessants i que l'omplen de personalitat: la peça principal, amb l'ou i les restes òssies, era posada cap per avall, fins ara un cas únic; aquest

2 D'època flàvia, l'ofrena se situava directament sota el mur. En aquest cas sí que semblaria una deposició fundacional.

3 Hi ha, certament, similituds. Era una manera puntualment diferent d'un mateix ritual a causa del pas dels anys? Ara com ara, hi ha un llarguíssim salt cronològic entre unes troballes i l'altra, sense proves intermèdies.

atuell era acompanyat d'altres dos; pel lloc de la troballa i per la situació, a dins del farciment que serví per refer aquella estança que esdevingué, amb la reforma, molt probablement, una *cella uinaria*. En aquest cas, sembla defensable argumentar una voluntat apotropaica per a aquelles construccions noves i, no cal dir, per als habitants de la vil·la i del *fundus*.

CONSIDERACIONS GENERALS

Ja hem tingut ocasió de comentar les característiques de l'excavació on, només puntualment i de manera molt discreta, s'efectuaren sondejos estratigràfics en profunditat per copsar la seqüència estratigràfica del jaciment. Nogensmenys, hem pogut constatar la seva simplicitat, indubtablement enganyadora, conseqüència de fets i circumstàncies que només podem reconèixer parcialment. Des d'aquest punt de vista, poca cosa podem esperar.

Ara bé, a escala global les dades són coherents, la qual cosa ens ha permès treure un seguit de conclusions que ens atreviríem a assegurar que semblen prou ben fonamentades. Altres vegades fan possible bastir hipòtesis raonables que caldrà, però, confirmar o rebutjar quan, de bell nou, sigui possible intervenir en el jaciment.

La vil·la analitzada és la més occidental de totes les conegudes fins ara amb certa profunditat en el sector nord-oriental del *conuentus Tarraconensis*. Convé recordar que l'arqueologia d'època romana a la comarca de la Selva es troba en un estat de coneixement rudimentari i, no cal dir, insuficient per intentar valorar l'evolució de la romanització en aquelles contrades. Aquestes circumstàncies són generals. El nucli urbà de Blandae ha estat, fins ara mateix, un dels forats negres de la recerca arqueològica del nord-est del Principat⁴ (figura 1); i sobre *Aquae Calidae* alguns treballs, també, d'aquests darrers anys comencen a perfilar aspectes del seu urbanisme que fins ara ens eren desconeguts (Llinàs, 2018, p. 223-229) (figura 1). Sobre el món rural, les dades són un xic més abundoses però encara insuficients. És notable el jaciment tardorepublicà d'Arbúcies, can Pons (figura 1), pel lloc de trobada i pel bon estat de conservació (Nolla, Palahí i Vivo, 2010, núm. 202, p. 349-353) i important la vil·la excavada i publicada de l'Hort d'en Bach, a Maçanet de la Selva (Llinàs *et al.*, 2000) (figura 1). Ara podrem afegir-hi la Casa dels Moros (o Cavorca I), que se situa en un àmbit geogràfic complementari, de gran importància, com és la vall del Ter abans d'arribar al pla de Girona (figures 1 i 2).

Si bé és cert que només s'han excavat uns sectors molt determinats del camp alt (sector 2 i 3) i del camp baix (sector 1), és possible, tenint en compte els vestigis coneguts d'antic i les característiques d'allò observable com a conseqüència de l'excavació preventiva, avançar unes quantes consideracions prou interessants. Queda clar que la vil·la pròpiament dita, canònica, amb la seva *pars urbana* i la *pars fructuaria* juxtaposades (respectivament, a ponent i a llevant), ocupava exclusivament la feixa alta amb una extensió mínima d'uns 3.000 m². Des d'aquest

4 Excavacions recentíssimes (novembre i desembre del 2019) semblen haver localitzat, en prou bon estat de conservació, el centre urbà de la *ciuitas*. L'exploració inicial confirmaria suposicions plantejades a partir de treballs anteriors (Nolla, Palahí i Vivo, 2010, núm. 204, p. 353-354 i làmina XIX, 1, figura 27).

punt de vista, les dimensions de l'establiment s'adeqüen a la superfície d'uns quants dels jaciments d'aquest territori. En efecte, la superfície total ocupada per Tolegassos (Viladamat) (figura 1), amb el camp immediat de *dolia defossa*, se situa al mateix nivell, uns 3.000 m² (Burch *et al.*, 2013, núm. 32, p. 279-284), unes dimensions similars a la vil·la de la Font del Vilar (Avinyonet de Puigventós) (Burch *et al.*, 2013, núm. 4, p. 245-250; Nolla *et al.*, 2016, núm. 3, p. 278-283) (figura 1) o, probablement, a la del Collet de Sant Antoni (Calonge) (Burch *et al.*, 2013, núm. 38, p. 293-295) (figura 1) i ben semblant a la dels Ametllers de l'alt Imperi (Tossa) (figura 1), amb uns 2.400 m² de la *pars urbana* i uns 1.200 m² de la *fructuaria* (Burch *et al.*, 2013, núm. 148, p. 436-453). Un xic més reduït seria el nucli central de Vilauba (Camós) en època altimperial avançada, a l'entorn dels 1.800 m² (Burch *et al.*, 2013, núm. 123, p. 408-410) (figura 1), semblant a l'àrea ocupada aparentment per Mas de Dalt (Baix Empordà) (Burch *et al.*, 2013, núm. 48, p. 318; Nolla *et al.*, 2016, núm. 64, p. 368) (figura 1). Lluny d'aquestes mesures quedarien els grans establiments del Pla de Palol (Castell-Platja d'Aro) (Burch *et al.*, 2013, núm. 40, p. 304-311; Nolla *et al.*, 2016, núm. 60, p. 361-366) (figura 1), l'Hort d'en Bach (Maçanet de la Selva) (Nolla *et al.*, 2016, núm. 147, p. 513-515) (figura 1), Vilarenys (Vall-llobrega) (Burch *et al.*, 2013, núm. 83, p. 343-346; Nolla *et al.*, 2016, núm. 147, p. 513-515) (figura 1) o el Pla de l'Horta (Sarrià de Ter) (Costa *et al.*, 2019) (figura 1).

La posició de l'edifici, enlairat i dominant, enmig d'excel·lents terres de conreu certifica alguns dels consells dels *agrimensores* antics (Casas *et al.*, 1995, p. 40-43), mentre que mantingué el sector industrial (i potser la residència dels treballadors) en immediata connexió, tot defugint la possibilitat, sovint remarcada pels experts, de situar aquell sector, si era possible, a un nivell inferior per allunyar sorolls, flaires i altres noses. De vegades la tria del lloc no ho feia possible. Aquí no hi havia inconvenient i no es va fer pels espais dedicats a l'obtenció de vi però sí per a altres activitats. Efectivament, la bòbila, gran o petita, ara això poc importa, se situà volgudament al camp baix i a una distància notable. Aquella activitat fou sempre, al món antic, separada del lloc d'habitació per raons de salubritat i per allunyar perills d'incendi, una de les plagues de la vida quotidiana d'aquells segles.

És freqüent observar que en molts dels establiments rurals explorats amb certa intensitat, més enllà del nucli central i principal, a més o menys distància es localitzen edificis aïllats que funcionarien com a dependències satèl·lit de la construcció principal, on se solia situar la *pars publica* de la vil·la. En efecte, se'ns fa present, per exemple a Vilauba (Camós) (figura 1), un jaciment explorat al llarg de més de quaranta anys i que coneixem molt bé. En aquest cas, el valor del paral·lel s'incrementa en tractar-se d'una vil·la ben semblant, pel que fa a grandària, amb la que estem estudiant. S'assemblen, també, pel fet de ser construccions rurals bastides al mig de l'*ager*, lluny dels nuclis urbans de la *ciuitas* en la qual s'integraven. Cap a llevant, a una cota un xic més baixa, hom ha explorat construccions que, tot i formant part del conjunt, se'n separaven. La divergència entra una i altra la trobaríem en la llarga continuïtat de l'establiment del Pla de l'Estany (Nolla *et al.*, 2016, núm. 133, p. 495-499). Un altre bon paral·lel ens l'ofereix l'establiment de Tolegassos (Viladamat), amb un recorregut molt semblant i, també, amb unes dimensions mitjaneres (figura 1). Les diferències, que n'hi ha, s'han de posar en relació amb la proximitat a la urbs emporitana. Tolegassos s'ha de considerar dins del *suburbium* emporità i destaca per la inexistència de *pars urbana*. En aquesta ocasió, en la proximitat immediata devers el sud-est, es trobà un forn ceràmic que en depenia. En fotografia aèria distingim, a l'entorn, l'existència d'altres estructures, senzilles, que podrien ser magatzems o estables (Burch *et al.*, 2013, núm. 32, p. 279-284). Al Pla de Palol (Castell-Platja d'Aro), l'enorme edifici central era disposat a redós de grans patis que semblarien crear unes unitats constructivament independents (Burch *et al.*, 2013, núm. 40, p. 304-312; Nolla *et al.*, 2016, núm. 60, 361-366) (figura 1). Afegim-hi la bòbila de can Lloverons que se situava, ben separada i a una certa

distància, cap a migdia (Burch *et al.*, 2013, núm. 41, p. 312-313) (figura 1). No gaire lluny, el Collet de Sant Antoni, a Calonge, reproduïx el mateix model amb el nucli central de la vil·la a dalt d'un esperó rocós que s'endinsava al mar i, a un nivell notablement inferior i clarament separada, cap al nord-est, la gran terrisseria (Burch *et al.*, 2013, núm. 38 i 39, p. 293-304) (figura 1). Els Ametllers (Tossa) ofereix, fins on sabem, una disposició canònica durant la fase altimperial, amb la *pars urbana* ocupant la terrassa alta i, immediatament a sota, salvant un bon desnivell, la *pars fructuaria*, seguint potser de manera més precisa els consells dels teòrics (Burch *et al.*, 2013, p. 148, i 436-453) (figura 1). Valguin aquests exemples per constatar maneres de fer absolutament raonables i, lògicament, molt arrelades. Remarquem un fet del qual el lector ja s'haurà adonat: en aquells exemples, quan ha estat possible posar en relació amb una vil·la espais lligats a activitats terrissaires (Tolegassos, Collet de Sant Antoni, Pla de Palol, Vilauba...), aquelles dependències, gran o petites, s'havien bastit a una certa distància i, sempre, a sotavent.

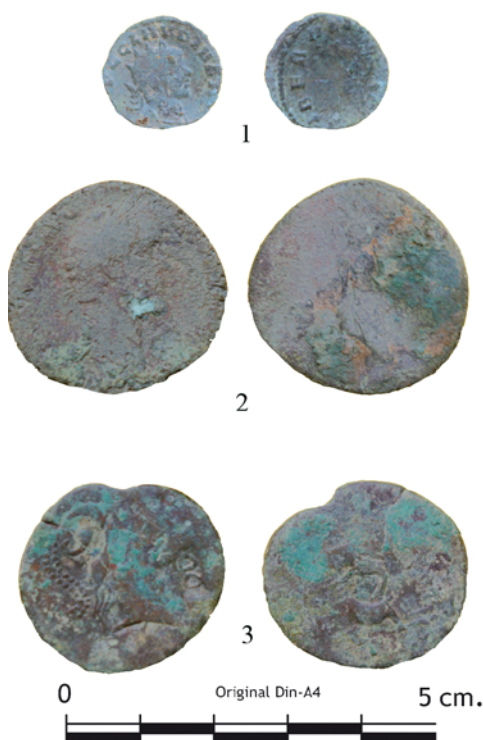

Figura 51. Casa dels Moros (o Cavorca I). A dalt, moneda de Claudi II (UE 2017). Al mig i a baix, dos asos emporitans, el de sota amb contramarca DD (UE 3019).

Si a continuació passem a resseguir la superposició estratigràfica, caldrà parlar, abans de cap altra cosa, del moment final de l'edifici. Totes les dades, en aquest cas, van, sense sortir de la ratlla, en la mateixa direcció: la vil·la fou abandonada «pacíficament» a inicis del darrer terç i el darrer quart del segle III. La ceràmica africana C, amb formes pròpies de la tercera centúria, tan ben representada, és una dada contundent que queda reblada per la recuperació d'una moneda segura de Claudi II (268-270) i una altra de molt probable. La ceràmica de cuina africana, la ceràmica comuna oxidada i els altres materials no s'aparten d'aquesta cronologia. Els jaciments d'aquest territori amb contextos idèntics o molt semblants sovintegen. Fem referència, només,

al farciment superior de Casa Pastors (Girona) (Nolla i Casas, 2009, p. 17-57) (figura 1), els nivells d'abandonament de la ciutat regular d'Empúries (Castanyer *et al.*, 1993, p. 159-194) (figura 1), o els estrats d'abandonament de Tolegassos (Viladamat) (Casas i Soler, 2003, p. 207-237) (figura 1) o Mas Gusó (Bellcaire) (Casas, Nolla i Soler, 2018, p. 331-353) (figura 1). S'hi troba el mateix i en proporcions semblants.

El repertori ceràmic ens permet resseguir sense talls una continuïtat ocupacional fins al moment d'abandonament de l'establiment, amb material característic del segle central de l'alt Imperi en quantitats modestes, certament, a conseqüència del procés d'excavació. Ens interessa remarcar una presència continuada de *ts* sud-gàl·lica i, més puntualment, de *ts* itàlica o ceràmica emporitana tardana.

De considerable interès és la recuperació puntual però constant de ceràmiques plenament tardorepublicanes fora de context. Hem identificat algun fragment amb forma de ceràmica campaniana A (*supra*), uns quants fragments d'àmfora itàlica que, per les seves característiques formals, assimilariem a contenidors de vi de la forma Dressel 1, uns quants fragments repartits per múltiples estrats d'àmfora ibèrica de boca plana i d'àmfora púnica d'*Ebussus*. Afegim-hi un conjunt numèricament apreciable de ceràmica grisa de la costa catalana, amb algun fragment de producció emporitana, amb algunes formes identificades, entre les quals el vas bicònic per beure i, sobretot, per la seva precisió cronològica, una vora d'un plat pla de la forma C. Cal considerar, també —i és una dada valuosa—, una vora característica d'una gerra de la ceràmica d'engalba blanca, un excel·lent «fòssil director», en aquest territori, de nivells ben datats al segle I aC i, sobretot, durant els tres primers quarts de la centúria. En conseqüència, sembla raonable plantejar un origen baixrepublicà per a aquesta vil·la. Caldria, en aquest cas, imaginar-la de dimensions més reduïdes i menys monumental. Si aquell hipotètic establiment inicial se situà en la part no explorada del jaciment, caldrà esperar a excavar aquell sector per trobar-ne els vestigis. Una altra possibilitat que cal considerar seria la possible destrucció de les velles estructures, conseqüència de les reformes posteriors.⁵

El que coneixem del conjunt ens permet remarcar la importància que el propietari del *fundus* donà al conreu de la vinya. El vi, com és general a totes les vil·les d'aquest territori, va ser, des de la baixa República, producció preferent (Nolla, Palahí i Vivo, 2010, p. 81-93; Burch *et al.*, 2013, p. 86-93; Nolla *et al.*, 2016, p. 139-140). La part explorada de la *pars fructuaria* de l'edifici ens ho confirma plenament. Tanmateix, tal com passa arreu, és més que probable el conreu de cereals, d'hortalisses i llegums i, potser, la presència d'arbres fruiters. Aquests qüestions hauran de ser confirmades més endavant, tal com la importància de l'activitat ramadera de la qual, fins ara, no tenim altres dades, ben indirectes, de les restes òssies recuperades —però no analitzades en detall— durant el procés d'excavació.

Caldria afegir a aquesta senzilla presentació la possibilitat digna de consideració d'una activitat terrissaire d'un cert embalum. L'excavació del camp baix (sector 1) va servir per recuperar, per al moment més avançat de l'existència de la vil·la, un gran forn de terrissa amb tot un seguit d'estructures annexes i complementàries (*supra*). Davant d'aquesta troballa, cal fer-se diverses preguntes: era un forn únic? Partia d'una realitat anterior? Hi hauria hagut, almenys en un determinat moment, la voluntat de produir ceràmiques a l'engròs i no només per cobrir les necessitats del *fundus*?

És ben cert que no estem en disposició de respondre cap d'aquestes preguntes. Nogensmenys, la situació de la vil·la, ben comunicada a través de la vall del Ter, amb excel·lents

⁵ A partir del principat d'August observem, en totes les vil·les ben excavades d'aquest territori amb un origen anterior, reformes i modificacions substancials que sovint han fet desaparèixer els vestigis més antics.

condicions naturals per emplaçar-hi una bòbila (argila, aigua i combustible) i les característiques de l'únic forn recuperat (*supra*), de dimensions considerables, fan que donem certa credibilitat a aquella possibilitat que potser només fou important en una determinada època (figura 21). Recordem que la immensa majoria de la ceràmica comuna oxidada i reduïda recuperada durant l'excavació té unes mateixes característiques morfològiques.

Els indicis que posseïm, dispersos però ben valuosos i coincidents, ens permeten considerar la vil·la de Sant Julià de Llor-Bonmatí la sòlida seu d'un *fundus* notable que devia abastar excel·lents terres, ben situada i ben comunicada. Ens ho fa pensar la complexitat de la *pars fructuaria* del conjunt, amb extenses àrees dedicades a l'obtenció de vi, dinàmiques i no pas estàtiques, amb un canvi important i profund devers el 200, és a dir, poc més de dues generacions abans del col·lapse. En ajuden a confirmar-ho els vestigis de la *pars urbana*, coneguts només molt parcialment però que, per la seva tècnica constructiva i per la seva qualitat, permeten suposar l'existència de tot allò que necessitaven els amos per gaudir de l'*otium*, en les seves estades a la propietat, la voluntat de tenir al camp allò de què gaudien a ciutat, que parafrasejant la coneguda sentència de Jovenal podríem expressar d'aquesta manera: *urbs in rure*. Sales per rebre i banquetejar, luxe i un *balneum* al seu abast i al dels convidats. D'aquesta darrera infraestructura, ben present en la major part de vil·les d'aquest territori a l'alt Imperi (Vivó *et al.*, 2006, p. 131-154; Burch *et al.*, 2013, p. 139-141), en tenim alguns indicis a la Casa dels Moros. Ja hem descrit les característiques de la Cavorca I (*supra*) que fan ferum d'edifici termal (figures 12 i 13). Caldria afegir-hi la localització, en les excavacions recents, de vidre pla i de *tubuli* que tan sovint acompanyen aquelles construccions. A la residència senyorial hi hauríem d'afegir, tanmateix, una altra peça separada físicament del conjunt de la vil·la però lligada estretament per indestructibles fils simbòlics: la presència a ben poca distància d'una tomba monumental que reforça considerablement la categoria social dels propietaris, alhora que remarcava la seva preferència, en un moment determinat, de voler ser sebollits *in suo fundo*, en un lloc paradisiac, tranquil i bell, digne i convenient per dormir-hi el *somnus aeternus*. La Cavorca II, suficientment conservada, ens permet, en analitzar-la, entrellucar algunes peculiaritats dels propietaris d'aquell lloc (figura 3, 4 i 10). El monument funerari, convenientment descrit (*supra*), l'havíem datat, per les seves característiques formals i arquitectòniques, a partir del tercer quart i la segona meitat del segle II o ja al segle III. Fou bastit per rebre, en *loculi*, en *arcosolis*, en sarcòfags, les diverses inhumacions dels senyors del *fundus*. Hom trià com a embolcall de les despulles un edifici que reproduïa un *aedes* o una *domus*, tant se val. Un edifici o l'altre posaven de manifest una marcada intenció de principis davant la mort. El temple funerari recordava la «divinització» dels difunts i, per tant, la immortalitat de la seva ànima, la victòria sobre la mort. La casa, semblantment, ens portava cap a la *domus aeterna* i cap a connotacions semblants. Tal com es pot observar, era una sòlida construcció que va fer servir, entre altres tipus de pedra, una quantitat considerable, sorprenent, de fragments de marbre, preferentment blanc, molt retallat a la mida de tot el pedruscall utilitzat a la fàbrica de l'edifici.

Podríem deduir, pel valor d'una pedra inexistent en aquell territori, que hem d'imaginar que es tractaria de material d'aprofitament que procediria d'un edifici més antic que, raonablement, caldria cercar en l'entorn immediat. La vil·la és, no cal dir-ho, l'opció natural per la proximitat, per la lògica relació de propietat que explicaria, també, la gestió d'un material tan preuat. Tot això ens porta a suposar una coincidència entre grans reformes efectuades a la vil·la i la construcció del monument funerari familiar. Algunes de les conclusions a les quals hem pogut arribar a partir de les dades estratigràfiques aportades per l'excavació del lloc assenyalen, per la *pars fructuaria*, tinguem-ho en compte, reformes contundents i ben paleses en època severa. Només caldria suposar, i no és cap folia proposar-ho, que l'embalum de l'obra afectà, també, la

pars urbana d'on procedirien els marbres que s'aprofitaren per bastir la tomba familiar bastida en aquell mateix moment. Significaren aquestes transformacions un canvi de propietari? Cal deixar, com tantes altres preguntes, la qüestió plantejada que ben difícilment es podrà resoldre.

Quines foren les causes de l'abandonament, pel que sembla definitiu, d'aquell edifici? No només no ho sabem sinó que no en tenim cap indicatiu. El registre arqueològic deixa clar, pel que fa, evidentment, a la part explorada, que s'hauria produït «pacíficament», sense senyals visibles de violència, de destruccions i d'incendis, sense cap indicatiu que faci pensar en dificultats d'altra mena. Sembla, també, que hom procedí, en el moment de l'abandó, a retirar i endur-se tot allò que era aprofitable i que durant un cert temps, difícil d'avaluar, la vella construcció fou visitada per poder recuperar materials de tota mena que es poguessin fer servir.

Ben poques vegades estem en condicions de saber les causes reals d'un fet d'aquesta magnitud. Si contextualitzem aquesta nostra vil·la amb les altres conegudes del territori de l'entorn observarem que, en general, aquells establiments rurals, amb més o menys modificacions, van continuar existint, i explotant i vertebrant el territori fins al col·lapse final d'aquells edificis al segle v.

És ben cert que cada cas és un món i que cada establiment rural té la seva pròpia dinàmica, però també ho és que quan podem treballar a escala global, amb un nombre suficient de casos, és possible, de vegades, veure models i comportaments generals que poden ajudar a mostrar la causa del col·lapse. Sovint, la tendència ha estat posar en relació l'abandonament d'algunes vil·les amb la «crisi del segle III». No podem no considerar que a partir del principat de Marc Aureli, l'imperi passà per un seguit de vicissituds de tota mena —guerres exteriors i, després, guerres civils, confiscacions, pestes generals que delmaren la població (crisi demogràfica), anarquia militar, cops de mà per terra i per mar ocasionats per poblacions foranes, inseguretat, bandolerisme, pirateria...— que afectaren més unes zones de l'Imperi que d'altres. Tanmateix, aquells anys marcaren amb més o menys intensitat la fi d'un món i el naixement d'un altre. Per què la vil·la suburbana de Tolegassos (Viladamat), s'abandonà aquells anys? Per què la vil·la dels Ametllers de Tossa fou abandonada durant un llarg període d'unes tres generacions, sense que aquest fet significués una continuïtat de l'activitat agropecuària? A escala global, fa l'efecte de tractar-se d'un problema de concentració de propietats a través d'adquisicions, vendes o herències, i una nova reorganització dels *fundi*, potser a conseqüència d'una crisi demogràfica important que hauria exigít solucions radicals i, de vegades, deixar llast al darrere.

Caldrà anar-hi pensant, tot aplegant el màxim de dades possible, cada vegada de més qualitat, que hauran d'ajudar potser no a resoldre del tot aquest misteri però sí a enfocar el problema cada cop millor.

BIBLIOGRAFIA

- AQUILUÉ, X. (1995). «La cerámica común africana». A: AQUILUÉ, X.; ROCA, M. (ed.), *Ceràmica comuna romana d'època alto-imperial a la península Ibèrica. Estat de la qüestió* (p. 61-74). Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya.
- AUGÉ, A. (2014). «La vil·la romana de les Cavorques, pla parcial SAU4 (Sant Julià de Llor-Bonmatí, la Selva)». A: *Dotzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona* (p. 271-278). Girona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya / Universitat de Girona / Museu d'Arqueologia de Catalunya / Ajuntament de Besalú.
- AUGÉ, A. (2015). *Vil·la romana de les Cavorques. Pla parcial Sau 4 (Sant Julià de Llor i Bonmatí, La Selva)* [memòria d'excavació]. Canet d'Adri.
- BARBERÀ, J.; NOLLA, J. M.; MATA, E. (1993). *La ceràmica grisa emporitana*. Barcelona: Edicions Servei del Llibre L'Estaquiro.
- BURCH, J.; NOLLA, J. M.; TREMOLEDA, J. (2015). *La alfarería romana del Collet est (Calonge, Girona)*. Oxford: British Archaeological Reports Oxford Ltd.
- BURCH, J.; SAGRERA, J. (2009). *Excavacions arqueològiques a la muntanya de Sant Julià de Ramis*. Vol. III: *Els sitjars*. Girona: documenta Universitaria.
- BURCH, J.; CASAS, J.; CASTANYER, P.; COSTA, A.; NOLLA, J. M.; PALAHÍ, L.; SAGRERA, J.; SIMON, J.; TREMOLEDA, J.; VARENNA, A.; VIVÓ, D.; VIVO, J. (2013). *L'alt imperi al nord-est del conuentus Tarraconensis. Una visió de conjunt* (p. 420-422). Girona: Documenta Universitaria.
- CASAS, J.; NOLLA, J. M. (2011). *Instrumental de hierro de época romana y de la Antigüedad tardía en el N. E. de la península Ibérica*. Oxford: British Archaeological Reports Oxford Ltd.
- CASAS, J.; NOLLA, J. M.; SOLER, V. (2018). *La statio romana de Mas Gusó. Vigilancia y control del territorio de Ampurias, Hispania Citerior, desde el siglo II a. C. al siglo III d. C. Estructura, secuencia e interpretación*. Oxford: British Archaeological Reports Oxford Ltd.
- CASAS, J.; RUIZ DE ARBULO, J. (1997). «Ritos domésticos y cultos funerarios. Ofrendas de huevos y gallináceas en villas romanas del territorio de Ampurias (s. III d. C.)». *Pyrenae*, núm. 28, p. 211-227.
- CASAS, J.; SOLER, V. (2003). *La villa de Tolegassos. Una explotación agrícola de época romana en el territorio de Ampurias*, Oxford (BAR International Series 1101).
- CASAS, J.; CASTANYER, P.; NOLLA, J. M.; TREMOLEDA, J. (1990). *Ceràmiques comunes i de producció local d'època romana*. Vol. I: *Materials augustals i alto-imperials a les comarques orientals de Girona*. Girona: Centre d'Investigacions Arqueològiques.
- CASAS, J.; CASTANYER, P.; NOLLA, J. M.; TREMOLEDA, J. (1995). *El món rural d'època romana a Catalunya. L'exemple del nord-est*. Girona: Centre d'Investigacions Arqueològiques.

- COSTA, A.; PALAHÍ, J.; NOLLA, J. M.; VIVÓ, D. (cur.) (2019). *La vil·la romana del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter) i el suburbium de Gerunda com espai residencial i productiu*. Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya.
- HAYES, J. W. (1972). *Late Roman Pottery*. Londres: British School at Rome.
- ISINGS, A. (1957). *Roman Glass from dated finds*. Groningen/Djakarta: J. B. Wolters Groningen.
- LINÀS, J. (2018). «Les troballes de la carretera de Llagostera (Caldes de Malavella, la Selva). Noves dades sobre la urbs romana d'*Aquae Calidae*». *Catorzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona* (p. 223-229). Girona: Universitat de Girona.
- LINÀS, J.; MONTALBÁN, C.; RAMÍREZ, A.; SUREDA, M. (2000). *L'Hort d'en Bach. Del segle II abans de Crist a l'any 2000*. Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans / Consell Comarcal de la Selva.
- NOLLA, J. M.; AICART, F.; ESTEVA, L. (1990). «El forn de terrissa de S'Agaró i l'establiment romà de la finca Alzina». *Estudis del Baix Empordà*, núm. 9, p. 37-62.
- NOLLA, J. M.; CASAS, J. (2009). *Arqueologia urbana a Girona. L'excavació Cuina de Casa Pastors*. Girona: Servei de Publicacions de la Universitat de Girona.
- NOLLA, J. M.; CASAS, J. (2012). «La cerámica de engobe blanco». A: BERNAL, D.; RIBERA, A. (ed.), *Cerámicas hispanorromanas*. Vol. II: *Producciones regionales* (p. 655-660). Cadis: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz.
- NOLLA, J. M.; CASAS, J.; SANTAMARIA, P. (2005). «Conclusions». In suo fundo. *Els cementiris rurals de les antigues ciutats d'Emporiae, Gerunda i Aquae Calidae. Estudi General*, núm. 25, p. 247-262.
- NOLLA, J. M.; CASAS, J.; SOLER, V. (2012). «Post mortem. La Vinya del Fuster: l'espai funerari de la uilla de Tolegassos (Viladamat, Alt Empordà)». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 43, p. 402-404.
- NOLLA, J. M.; PALAHÍ, L.; VIVO, J. (cur.) (2010). *De l'oppidum a la ciuitas. La romanització inicial de la Indigècia*. Girona: Servei de Publicacions de la Universitat de Girona.
- NOLLA, J. M.; SAGRERA, J.; BURCH, J. (2007). «Les ceràmiques emporitanes tardanes. Una producció terrissaire d'abast regional entre el canvi d'era». A: ROCA, M.; PRINCIPAL, J. (ed.), *Les imitacions de vaixel·la fina importada a la Hispania Citerior (segles I aC – I dC)* (p. 47-67). Tarragona: ICAC.
- NOLLA, J. M.; SUREDA, M. (2005). «Les Cavorques (Sant Julià de Llor, Bonmatí, la Selva)». In suo fundo. *Els cementiris rurals de les antigues ciutats d'Emporiae, Gerunda i Aquae Calidae. Estudi General*, núm. 25, p. 129-140.
- NOLLA, J. M.; PATIÑO, C.; SAGRERA, J.; VIVÓ, D. (2003). *La vil·la romana i el jaciment altmedieval de Sant Pere de Montfullà (Bescanó, el Gironès)*. Girona: Servei de Publicacions de la Universitat de Girona.
- NOLLA, J. M.; CASAS, J.; SANTAMARIA, P.; OLIART, C. (2005). «La necròpoli oriental de la vil·la del Collet de Sant Antoni». In suo fundo. *Els cementiris rurals de les antigues ciutats d'Emporiae, Gerunda i Aquae Calidae. Estudi General*, núm. 25, p. 11-103.
- NOLLA, J. M.; BURCH, J.; L. PALAHÍ, L.; AMICH, M.; CANAL, E.; CASAS, J.; CASTANYER, P.; SAGRERA, J.; SUREDA, M.; TREMOLEDA, J.; VIVÓ, D.; VIVO, J.; COSTA, A.; PRAT, M.; SIMON, J.; VARENNA, A. (2016). *Baix imperi i antiguitat tardana al sector nord-oriental de la prouincia Tarraconensis. De l'adveniment de Dioclecià a la mort de Carlemany*. Girona: Documenta Universitaria.
- PALAHÍ, L. (2019). «Una ofrena ritual de finals del s. II». A: COSTA, A.; PALAHÍ, J.; NOLLA, J. M.; VIVÓ, D. (cur.) (2019), *La vil·la romana del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter) i el suburbium de Gerunda com espai residencial i productiu* (p. 269-273). Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya.

- SIMON, J. (2019). «Els sistemes d'emmagatzematge». A: COSTA, A.; PALAHÍ, L.; NOLLA, J. M.; VIVÓ, D. (ed.), *La vil·la romana del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter) i el suburbium de Gerunda com espai residencial i productiu* (p. 365-375). Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya.
- TREMOLEDA, J. (2000). *Cultura y artesanado de época romana en el nordeste de Cataluña (Época augústea y altoimperial)*. Oxford: British Archaeological Reports Oxford Ltd.
- TREMOLEDA, J.; CASTANYER, P.; SIMON, J.; FERRER, A. (coord.) (2017). *La bòbila romana d'Ermedàs (Cornellà del Terri). Una indústria de producció ceràmica d'època romana al Pla de l'Estany*. Cornellà del Terri: Grup de Recerca Arqueològica del Pla de l'Estany.
- VIVÓ, D.; PALAHÍ, L.; NOLLA, J. M.; SUREDA, M. (2006). *Aigua i conjunts termals a les ciutats d'Emporiae, Gerundae i Aquae Calidae.... sed uitam faciunt*. Girona: Servei de Publicacions de la Universitat de Girona.

